

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK :
SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1938. február

VII. évf. 2. szám

P. TESZÉRI ELMA: Melódiák (elbeszélés)	49
DUDÁS KÁLMÁN versfordításai	51
CSUKA JÁNOS: Így kezdődött	52
BERÉNYI JÁNOS: Virágozzál rózsafa (elbeszélés)	61
LATÁK ISTVÁN verset	73
ILLÉS SÁNDOR: Az asszony visszajön (elbeszélés)	74
SOMORJA SÁNDOR versfordításai	78
IRODALMI SZEMLE	
KÁZMÉR ERNŐ: <i>Tamás Mihály: Sziklán cserje; Mi a magyar most (tanulmányok) Ivan Olbracht: Suhaj, a betyár</i>	79
KISBÉRY JÁNOS: <i>Paul de Cruif: Legárágabb kincsünk</i>	85
KÁZMÉR ERNŐ: <i>Ernest Hemingway: Különös társaság; Nikolaj Bogdanov: Az első leány</i>	87
SZIRMAI KÁROLY: <i>Städler Aurél versei</i>	90
Jelentés a »Kalangya« szerb-horvát nyelvű novellapályázatáról	91
A »Kalangya« irodalmi pályázata	94

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára	10 Din
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena : Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30 — Pojed. broj Din. 10. —

MELÓDIÁK*

A 25 éves érettségi találkozó bankettje véget ért. Mindössze tizen voltak, deresedő, kopaszodó férfiak. Volt közöttük kifosztott kezelős, kopottan öltözött, 1914 előtti uriember, briliánsgyűrűs új gazdag, megfakult, kifáradt, leépitett hivatalnok és két könyökkel utat törő mai ember. Beérkezettek és lemaradottak, szürkén tengődők és tele szájjal habzsolók a mai társadalom mikrokozmosza.

De ezen az estén minden különbség el volt törölve. A jó vacsora, a bor, a felújított közös emlékek hatása alatt újra iskolásfiúk, újra pajtások lettek és örömmel fogadták el a gazdag bankigazgató meghívását, hogy az ő szép, kényelmes lakásán még egy pár üveg pezsgővel öntözzék meg a mai évfordulót.

A beszélgetés azok körül forgott, akik hiányoztak; a meghaltak, az elesettek. És lassan átsiklottak a világháború témájára, a harci élményekre. A Hári Jánosok pezsgőtől fölhevült képzelete fantasztikus hőstettekben tobzódott, a puskaport nem szagoltakban fölébredtek a hajdani kávéházi sztratégák. Legkevesebbet beszéltek azok, akik becsületesen végigharcolták ezt a véres és könnyes négy esztendő; kicsit fölényes mosollyal hallgatták a többieket vagy elgondolkozva néztek maguk elé.

»Halljuk a költőt!« hangzott fel egyszerre. Az emigy aposztrofált mosolyogva felnézett. Még a gimnáziumban adták neki ezt az elnevezést elmélkedésre hajló, álmodozó természetéért.

»Az én legszebb háborus emlékemnek semmi köze nincs az itt felsorolt hőstettekhez. Nem folyik benne vér, nem kíséri gépfegyverkattogás és ágyudörgés, semmiféle háborus krónikában nem lesz feljegyezve és ha bennem ma is megindultságot vált ki annak a harctéri éjszakának emléke, az csak azért van, mert talán igazán egy kicsit költő vagyok.

Juliusi éjszaka volt és mi a lövészárokban feküdtünk, cigaretázva, beszélgetve, távoli szeretteink leveleit olvasva. Otthon most

*) A novellapályázat második díját nyerte.

aratnak, de nincsenek legények és az asszonyok, lányok nem dalolnak. Ha egy csillag lefut az égen, titokban összerezzenek — valaki meghalt — és mindegyiknek van egy valakije, akire gondol. Mindenütt aratás, otthon hullanak a kalászkok, itt a fiatal életek. Ki fogja megérni, ki fogja enni azt a kenyeret, ami a nagy Kaszás aratásából fog származni? A csillagokkal kihimzett nyári éjszakában álmodozó hangulat ömlött el a lövészárokban. Valaki az édesanyjáról beszélt; fölfakadtak a szívek és az ajkakra tódult minden, ami ott benn lüktetett, sajtott, lángolt, szégyenlősen elrejtve a sziürke katonazubbony alatt. Mindenki csak önmagának beszélt, mindenki csak önmagát hallgatta. És odaát a sötétben, alig egy köfhajtásnyira tölünk, a szerb lövészárkok, telve a nagy Kaszás aratóival mint a miénk. Talán ott is most így ülnek körbe, talán ott is most az édesanyjáról, az otthonról beszélnek és mindenki csak önmagát hallgatja. Fülemet a földhöz szoritottam és szinte hallani véltem sok ezer szív dobogását. Ellenség? Olyan üresen hangzott ez a szó az örök csillagok alatt.

Elővettem a hegedümet, mely hátizsákomban mindenhova elkísért és játszani kezdtem azt, amit szavakban nem tudtam kifejezni. A fiuk elnémultak körülöttem, csak a hegedü beszélt mindnyájunk szívéből. Az otthonról, az anyánk simogató kezéről, a feleségünk, szeretőnk csókjáról. És ekkor egyszerre megszólalt odaát, a szerb lövészárokban, egy furulya. Halkan, féltéken tapogatózott a hegedü felé, elérte, egy kecses trillában meghajolt előtte, hozzásimult, beleolvadt. Ezer gyűlölet, ezer halál fölött összefolyt a magyar hegedü és a szerb furulya, együtt szálltak fel a puskáktól duzzadó lövészárkokból a csillagfényes nyári éjszakába és ha van Isten, hiszem, hogy elértek az ő trónusáig.

Sokáig tartott ez a különös hangverseny, azt hiszem egyikünk se tudta abbahagyni, megtörni ezt a lélekbemarkoló varázst. Hol a furulya kísért a hegedü magyar nótáit, hol a hegedü kontrázott a szerb daloknak és mind a kettőben ugyanaz az évszázados fájdalom zokogott. A fiuk néma megilletődéssel hallgatták és azt hiszem a legutolsó közlegény is megérezte, hogy ebben a vértől gözölgő, gyűlölettől izzó világöklésben itt egy arasznyi időtartamra megszólalt a nagy emberi testvériség.

Pár nap múlva a szerbek rohammal bevették a mi lövészárkunkat, de mi jelentékeny megerősítést kaptunk és újra visszavettük véres közelharcban. A nagy Kaszás alapos munkát végzett; szorosan egymás mellett, most már örökre kibékülve feküdt a sok fiatal szerb és magyar fiu. Egy szép szál, gyerekképű szerb katona kenyérzsákjából furulya kandikált elő. Külön sirt ásattam és mielőtt lebecsátottuk, végigsimitottam göndör fekete haját és csendesen odasúgtam neki: »köszönöm pajtás«.

Dudás Kálmán verstordításai

A költő elhallgatott pár pillanatra, aztán felemelte pezsgőspoharát: »Az én harctéri hangversenypartnerem emlékére!« És a lelke meghajolt egy távolban porladó, ösmeretlen szerb katona sirja felett.

Irta: **P. Teszéri Elma**
(Jelige: »Testvériség«)

ALSZIK AZ ERDŐ

— *Nazor Vladimir* —

*Sötét. Erdő öblén csendesen zenélve
Parányi forrásból lusta halk víz csurog.
Hallgatag árny ül le a vályu-szegélyre —
Süket csendben lesi a zengő csöpp-hurok
Dalát. S ha csöpp hull: omló sóhajjá málik,
Levelek ezre lebben:
Leng a zaj a földtől föl a zöld sudárig:
Csönd! Csöndben! Csöndesebben!*

*Várnak a virágok, bogarak és mohák
— Álomült szemekkel. — Az árny most álmatag
Ép a szegélyről bontja keze bársonyát
S puha tenyerébe hallga víz-sáv szakad.
Meghalnak a gyertyák. S a nefelejts kéken
Lehunyja szemét. Megnő
A sötét. Nagy süket szárnya alatt a nyáréjben
Jó mélyen alszik az erdő.*

Ford. Dudás Kálmán

Ducsity Jován :

VISSZATÉRÉS

*Ha visszatérsz, — jöjj — ki tudja, melyik este —
De ne úgy mint asszony, aki sóvárg, szeret,
Hanem mint testvérkéz, szelid hug, keresve
Puha kacsóval a sajjó sebzett helyet.*

*És ne révedsz soha bus nosztalgiával
Arra, hogy jöhet még számomra is csoda
A bánat öbléből, mely kélni úgy átal,
Mint éjjéli napnak éjálmu mosolya.*

*Mert nem tudod balga, annyi tünt nap után,
Hogy benned, ki tudja, melyik nőt szerettem,
Bájad más nőt kínált csak talmi keretben
És, hogy valakinek árnya voltál csupán...*

Ford. Dudás Kálmán

I G Y K E Z D Ő D Ö T T . . .

*Pfeffer Leó nyugalmazott törvényszéki bírónak, a szarajevói
merénylet vizsgálóbírájának visszaemlékezései*

A nyáron lesz huszonnégy esztendeje annak, hogy Szarajevóban fanatikus dé'szláv diákok agyon'ötték Ferenc Ferdinánd trónörökösét és a feleségét. A merénylet ma is úgy él a köztudatban, mint amely közvetlen előidézője volt a világháborúnak.

Az idetartozó gazdag irodalom nemrég egy új könyvvel gyarapodott. Sok évi hallgatás után ugyanis megszó'alt az akkori idők egyik érdekes s a nyilvánosság előtt keveset szereplő alakja: a vizsgálóbíró, hogy elmondja: miként látta ő az izgalmas napok eseményeit.

A nyugati szellemet képviselő Nova Európa tette lehetővé, hogy Pfeffer Leó törvényszéki bíró följegyzései el ne kallódjanak. Csurscsin

Csuka János: Igy kezdődött

Milán, a folyóirat szerkesztője és maga a szerző látták el hasznos bevezetővel a kiadott könyvet.

A szerző határozottan állítja, hogy a hivatalos Szerbia semmit sem tudott a készülő merényletről, s hogy a trónörökös pár meggyilkolása az Osztrák—Magyar Monarchiában magát elnyomottnak érző szláv ifjuság hangos tiltakozása volt.

Boszniát és Hercegovinát, amelyet a monarchia annyi áldozatkész-séggel igyekezett pacifikálni, Pfeffer Leó a nyugtalanság s az elnyomott népek földjének nevezi.

Amikor 1901-ben Szarajevóba került, hamarosan megfigyelte, hogy a lakosság Bosznia és Hercegovina megszállását ideiglenes állapotnak tekintti. A hatóságok »egymás ellen uszították a lakosságot, melynek szláv rétege önállóságra törekedett, míg a muzulmánok továbbra is a szultánt tekintették uralkodóiknak. A monarchia sokféle népéből rekrutálódott tisztviselők viszont egymást ellenőrizték és denúciálták.« A háborút megelőző esztendő különben is a nemzeti ébredés és öntudat megerősödését jelentette a fogékony lelkű szláv ifjuságban. Masaryk szervezkedésének s a horvátok erőteljes budapesti ellenállásának híre eljutott Bosznia és Hercegovina szláv ifjuságához is. Horvátországban a nemzeti ellenállás véres összetűzésekben robbant ki, Szerbiában pedig a radikálisok vették át a hatalmat. Ezzel megszűnt Szerbiában a monarchiával szembeni barátságos magatartás s az újabb rendszer többet törődött a külföldön élő szláv népekkel. Mindezeknek a megmozdulásoknak élénk visszhangja támadt a boszniai szerb lapokban, melyek erősen rokonszenveztek az újjáéledő Szerbia törekvésével, s a Balkán-háboruban kivívott győzelme után valósággal istenítették Szerbiát, míg a monarchiaról megvetéssel és lebecsüléssel nyilatkoztak.

Pfeffer először a sajtóügyek referense volt, s ebben a beosztásában még inkább alkalma volt megfigyelni, hogy növekszik a gyűlölet a monarchia ellen. A boszniai szláv lakosság elkeseredése először 1910-ben, a szabor megnyitásán jutott kifejezésre, amikor Zserajiv eredménytelen merényletet követett el Potiorek tábornok ellen, majd agyonlőtte magát. A nép valósággal glorifikálta tettét és követendő példának állította az ifjuság elé. Az osztrák—magyar hadgyakorlatok s Ferenc Ferdinánd vidovdáni látogatása »kulminációja volt a boszniai elmégesedett viszonyoknak.« Pfeffer Leó, aki megírta visszaemlékezéseit, azt állítja, hogy minden szláv egyenesen provokálásnak tekintette a trónörökös pár látogatását a szerbség legnagyobb ünnepén, s minden intelligens ember annak az aggályának adott kifejezést, hogy a monarchia elleni gyűlölet izzó hangulatában a trónörökös egyenesen belerohan a veszélybe.

1914 június 28-ika derűsen szép, nyári nap volt.

A trónörökös pár kíséretével automobilon a városházára igyekezett, amikor a Milyacska-folyómenti gyalogjáróról bombát dobtak rájuk. A bomba a trónörökös mögé esett, az autó karosszériájára, ahonnan az uttestre lökve felrobbant. Harah gróf, a trónörökös szárnysegéde akkor az autó lépcsőjére ugrott és testével takarta el a sértetlenül maradt trónörökös s mellette ülő feleségét, Midón a trónörökös pár a városházán kiszállt autójából, már hozták a bombamerénylőt, Csabrinovity Nedelyko

nyomdászt. Ferenc Ferdinánd meghallotta, hogy a bombaszilánkok kisér-
tetének több tagját megsebesítették, s ezért visszaült autójába, hogy a
kórházba hajtasson.

A véletlenül kéznél levő Pfeffer Leó törvényszéki bírót bizták meg
nyomban Csabrinovity kihallgatásával. De alighogy hozzá fogott munká-
jához, egy rendőr jött lélekszakadva és jelentette:

— Ujabb merénylet történt, rálöttek a trónörökösparra.

Néhány perc mulva e'övezették a tömegtől véresre vert, összetépett
ruhájú Principet, aki biztosabban célzott, mint Csabrinovity és agyonlőtte
egy a trónörököst, mint a feleségét.

Igy kezdődött Szarajevóban a véres tánc, amely orkánszerűen meg-
forgatta a világot.

Milyennek látta a merénylet a vizsgálóbíró?

Princip Gavriilo az elszenvedett ütlegektől néhezen beszélt. Alacsony
növéssü, sárga arcu, gyenge fizikumu legény volt. Világoskék szemei nem
a vad elszánt merénylőre vallottak. A vizsgálóbíró emlékezetében élénk,
meleg, békés természetű, természetes intelligenciát és nagy energiát sug-
gázó szemek tekintete maradt meg.

A merénylő Beográdból érkezett, ahol leérettségizett. Már első ki-
hallgatásakor kiöntötte gyűlöletét a monarchia ellen.

— Már két év e'őtt merényletet akartam elkövetni az Osztrák—Ma-
gyar Monarchia egyik vezető tisztviselője ellen — mondotta — most pe-
dig egy beográdi komitácstól kapott browninggal követtem el a merény-
letet.

Már reggel kilenc óraker elhelyezkedett azon az utvonalon, amelyen
a trónörökös párnak el kellett haladnia. Nyugodtan állott a helyén, ami-
kor az emberek suttogásából megtudta, hogy bombát dobtak a trónörök-
ös autójára. Ez megdöbbenette. Vajjon ki lehetett? S már el akart állni
szándékától. Miközben így morfondirozott, hirtelen előtte termett egy
gépkocsi, amelyben észrevette a trónörököst. Princip gondolkozott: vaj-
jon mit tegyen. Az autó a kanyarulatnál éppen előtte megfordult, lassí-
tott s kitűnő célpontot nyújtott. Princip nem sokáig habozott. Lőtt, de
hogy hányszor, azt nem tudta megmondani.

Senki sem beszélte rá, senki se tudott szándékáról.

A merénylet után néhány perccel a Schiller-féle üzlet előtt az ut-
testen egy bombát találtak. A vizsgálóbíró nyomban az összefüggést ke-
reste. Princip és Csabrinovity azt állította, hogy nem volt büntársuk,
nem beszéltek össze s hogy halvány sejtelmük sincs arról, miként került
a bomba az uttestre. Mivel azonban mindketten Szerbiából jöttek, Pfeffer
arra gondolt, hogy a merényletbe szerbiai személyek is be'ele lehetnek ke-
verve. Mindketten a harcias szerb ifjúsághoz tartoztak, amely annyiszor
hallatott magáról. A vizsgálóbíró az ifjúsági mozgalomban kereste az
indító okokat s ebben az irányban folytatta a nyomozást. Tisztában volt
azzal, hogy politikai háttere volt a merényletnek.

Minden reggel már öt óraker hivatalában volt Pfeffer Leó, akihez
tömegesen érkeztek a névtelen levelek és feljelentések.

A kihallgatások a katonai fogház gyógyszerteráiban folytak. A me-

Csuka János: Így kezdődött

rénylők egyes zárkában voltak, az ajtók előtt magyar katonák teljesítették szolgálatot.

Csabrínovity Nedelyko tizenkilenc éves volt a merénylet elkövetésekor. Semmi megbánást nem mutatott, és kijelentette, hogy nem érzi magát bűnösnek. Szinte kérkedve mondta:

— A bombát Beográdban, ahol az általam nyomdában voltam alkalmazva, egy ismeretlen komitácstól kaptam. Ismerősei Cigónak hívták, azt hiszem Cigánovity az igazi neve. Két éve készültem a merényletre. Anarchista vagyok, a terrorizmus híve, s a mai társadalmi rend megdöntésére törekszem. A merényletről rajtami kívül senki sem tudott...

A merénylet után Csabrínovity végezni akart magával s ciánkálival meg akarta magát mérgezni, de idegességében kiöntötte a fehér port és csak a szája szélét égette össze.

— Mért akarta meggyilkolni a trónörökösöt?

— Mert az újságokból tudom, hogy a szlávok, de elsősorban a szerbek ellensége.

A vizsgálóbírónak nem nagy fáradtságába került megállapítania, hogy Csabrínovity és Princip már évek óta ismerik egymást Beográdban is találkoztak és egy kávéházba jártak. Vallomásaik alapján Princip és Csabrínovity összes gyermekkori pajtásait, ismerőseit és rokonait letartóztatták. A vizsgálóbírónak egyre alaposabb volt a gyanuja hogy az ifjúság összeesküvéséről van szó, és meg akarta gyorsítani a vizsgálatot. A merénylet bűnösök öntudatról tettek tanubizonyságot. Csabrínovity egy nappal a merénylet előtt találkozott a nővérével, akivel együtt lefényképezette magát, hogy maradjon róla valami emlék. Ugyanekkor az apja szolgálója előtt kifakadt a monarchia ellen, s azt mondta, hogy jövőre már Petár király fog uralkodni Bosznia-Hercegovinában.

Princip hallgatag, szűkszavú volt kihallgatásakor. A vizsgálóbíró nehezen boldogult vele. Legtöbbször csak akkor ismert be valamit, ha társai a szemébe mondták. A vizsgálóbírónak — Princip és Csabrínovity kihallgatása után tagadásuk ellenére az volt a gyanuja, hogy együtt indultak el Beográdból a merénylet végrehajtására, s hogy társaik is lehetnek.

A névtelen levelek felhívták a vizsgálóbíró figyelmét Ility Danilóra, akinél Princip a merénylet előtt lakott. Nyomban elő is állították, mikor is Ility ezt a meglepő vallomást tette:

— Ha nem ítélnék halálra — könyörgött a vizsgálóbírónak — mindent elmondok. 1908 óta ismerem Principet, akivel 1913-ban Beográdban is találkoztam. Princip még Beográdban eldicselkedett előttem, hogy két barátjával merényletet fognak elkövetni Ferenc Ferdinánd ellen.

— És kik a társai? — érdeklődött a vizsgálóbíró.

Ility gondolkodás nélkül elárulta őket:

— Csabrínovity Nedelyko és Grabezs Trifkó.

A vizsgálóbíró gyanuja tehát alaposnak bizonyult: Principnek és Csabrínovitynak harmadik társuk is volt: Grabezs Trifkó, akit Visegrádon tartóztattak le. Ility azonban nemcsak Princip szerbiai utitársait árulta el, hanem másokat is. Elárulta, hogy a készülő merényletről tudott Mehmedbasity Mohamed is, az egyetlen muzulmán az összeesküvők között. Ugyancsak Ility árulta el a készülő merényletet Gyurity Lázárnak, ki viszont Csabrínovity Vászót és Popovity Cvetkót avatta be a titokba.

A merénylet elkövetésére tehát két trojka szövetkezett: az egyiknek tagjai: Princip, Csabrinovity és Grabezs voltak, a másik trojkát Ility hozta össze és ehhez Gyukity, Csubrilovity és Popovity tartoztak.

Amikor mind a két trojka tagjai letartóztatásba kerültek, a vizsgálóbíró abban a helyzetben volt, hogy a merénylet egész hátterére világosságot deríthetett.

*

Az egyik beográdi kávéházban, ahol a boszniai szerb ifiak találkoztak, megvitatták a boszniai szerbség helyzetét. Egyik nap, feketezés közben, Csabrinovity Nedelykó elmondotta barátainak, hogy Szarajevóból levelet kapott, amely meglepte. A borítékból ugyanis az egyik szarajevói szerb lapból kivágott hír hullott ki, amely Ferenc Ferdinánd trónörökös boszniai látogatásáról számol be Princip átvette az újsághirt, elolvasta, mire Csabrinovity és Princip, a monarchia két elszánt ellensége abban állapodtak meg, hogy Szarajevóba mennek és merényletet követnek el. A Szarajevóból érkezett újsághirt tulajdonképpen kötelességükre való figyelemzetésnek tekintették. Ugyanebbe a vendéglőbe járt Cigánovity Milán volt komitácsi is, aki megtudva, hogy mire készülnek, gondoskodott a szükséges bombák beszerzéséről. Princip egyébként a későbbi kihallgatások során még azt is beismerte, hogy Zsarajevity sirjánál már 1912-ben megesküdött, hogy megbosszulja halálát. A délszlávok egyesülése lebegett a szemei előtt.

— Szerbiának erkölcsi kötelessége — mondotta a vizsgálóbírónak — hogy a többi szlávokat felszabadítsa. Minden tisztességes szerbnek ez volt a véleménye. A délszláv népeket mi egy népnek tekintettük, s nemzeti érzésünk Csuvaj bánása és a balkáni háború alatt csak még inkább erősödött.

A legelszántabb Princip volt, aki vállalta a merénylet előkészítő munkáit is. Megszerezte a szükséges bombákat és revolvereket, mire a Princip—Csabrinovity—Grabezs-trojka titkos utakon, a szerb csendőrök és határőrök elől rejtőzködve, Boszniába ment, hogy a merényletet végre hajtsák.

*

Grabezs, aki a merénylet idején még nem volt tizennyolc éves, évekig szintén Beogradban nevelkedett és ő is beismerte, hogy ott erősödött meg benne a szerb nemzeti szellem. Büszkén mondta, hogy mindenkor kész volt az életét áldozni a délszlávok egyesüléséért. Grabezs Csabrinovity közelében helyezkedett el a Milyacska folyó másik oldalán. Arra a kérdésre, hogy a nála levő bombát mért nem vette igénybe, így válaszolt:

— Előíttem állott még a trónörökös autója, amikor Csabrinovity a bombát elhajította. A merényletet én is könnyen elkövettem volna, de észrevettem, hogy a trónörökös mellett ül a felesége, akiről tudtam, hogy cseh nő. Egy percig haboztam, hogy mitévő legyek. Közben az autó elrobogott...

Az első trojka tagjainak a vallomása ezeket tartalmazta. A vizsgálóbíró ezért nem is faggatta őket tovább, hanem a trojka másik három tagjától akarta megtudni, hogy mire készültek.

Csuka János: Így kezdődött

Gyukity Lázár kijelentette, hogy Ility beszélt neki Ferenc Ferdinánd trónörökös érkezéséről, azt ajánlva, hogy kövessenek el ellene merényletet. Gyukity vonakodott, majd elmesélte Csubrilovitynak, hogy Ility mire akarta rábeszélni, Csubrilovity nyomban vállalkozott a merényletre. Gyukity egyébként maga is járt Beográdban, ahol szintén megismerkedett a délszláv ifjuság harcias szemlével. Popovity Cvetkó, a trojka harmadik tagja, már előzőleg bele volt keverve egy összeesküvés bűnbe, s így nem volt nehéz az eszmének megnyerni. A legtüremetlenebb Csubrilovity volt, aki sürgette a bombákat. Ility így nyugtatta meg:

— Nehéz a fegyvereket megszerezni, mert a hivatalos szerbiai körorok semmiről sem tudnak. Ezért a komitácistól fogunk bombákat szerezni.

A bombákat és revolvereket Princip, Csabrinovity és Grabezsz hozták át a határon, és falusi parasztok segítségével csempészték Szarajevóba. Junius 14-ikén Ility megkapta őket s a ciankálit, amit társai között szétosztott. A második trojka tagjai egyöntetűen azt állították: nem tudtak Principről, Grabezszről és Csabrinovityról, csak a merénylet után olvasták neveiket az újságban.

Csubrilovity bombával a zsebében várákozott a trónörökösre, de az autó előbb érkezett Csabrinovityhoz, akinek a létezéséről és szerepéről semmit sem tudott. Csubrilovity szemtanúja volt a megghiusult bombamerényletnek, mire elállott a szándékától és elmenekült. Ő egyébként Principet személyesen nem ismerte, ugyanígy Popovity Cvetkó sem, aki a megghiusult bombamerénylet után szintén meggondolta magát, mert már nem volt lelkiereje a bomba eldobására. A legnagyobb lelki nyugalommal és elszántsággal Princip Gavriło rendelkezett. Mehmedbasity Mohamed az egyetlen összeesküvő, akinek sikerült elmenekülnie, Montenegróba került, ahol letartóztatták, de megszökött a foghából.

Az összeesküvők közül Csabrinovity volt az egyedüli, aki a hazafias Narodna Odbrana nevű egyesülettel való kapcsolatairól beszélt. A Narodna Odbrana a szlávok egyesüléséért harcolt és Csabrinovity Nedelykó vallomása alapján az a gyanu merült fel, hogy a szervezet boszniai és horvátországi tagjai is tudtak a készülő merényletről. Pribicevity Szvetozár és számos szabor-képviselő nevét is belekeverték az ügybe, de a vizsgálat valamennyiüket tisztázta.

A vizsgálóbírónak külön munkát adott annak lenyomozása, hogy miként kerültek a bombák és revolverek Szerbiából Szarajevóba Princip és társai Szerbiából hat bombát és négy revolvert hoztak, amit Jovánovity Milán tuzlai moztulajdonosnak adtak át megőrzés végett. A fegyvereket Ility hozta Szarajevóba, de egy nappal a merénylet előtt fölkereste Principet és így szólt hozzá:

— Állj el a merénylettől, Beográdból utasítást kaptam, hogy nem szabad semmit sem csinálni.

Princip nem hallgatott Ilityre. Elvette a revolvert és másnap elkövette a merényletet.

Princip és Grabezsz bizalmatlanok voltak Csabrinovityval szemben, akit fecsegő, komolytalan embernek ismertek. Amikor Beográdból elindultak, Csabrinovity beszédbe ereszkedett a vonaton egy szerb csendőrrrel,

ami nyugtalanította társait, mert attól félték, hogy elárulja őket. A határon Princip és Grabezs nem akart Csabrinovittal tovább menni. Így más-más úton érkeztek Tuzlába. Amikor felültek a szarajevói vonatra, Csabrinovity újból izgalmas perceket szerzett barátainak. A vonaton szóba elegyedett egy detektívvél. Princip és Grabezs állandóan szemmel tartották és szinte hipnotizálni igyekeztek társukat, mert attól tartottak, hogy elkotyog valamit. Megkönnyebbülten szálltak le Szarajevó elővárosában, és alaposan összeházták Csabrinovityot, aki mindenkiel könnyen barátkozott.

Jovánovity Milán moztulajdonosról kiderült, hogy átjárt Sabágra és titokban belépett a Narodna Odrana egyesületbe. Ezért tartották megbízható embernek, s ezért küldték hozzá a merénylőket, hogy segítsen nekik a fegyverek Szarajevóba való csempészésénél. A revolvereket és a bombákat június 3-ikán két szerb paraszt vitte el Jovánovity Milánnak, egy levél kíséretében, amelyet Csabriloity Velykó príboji tanító irt, Principet és Grabezst Jovánovity figyelmébe ajánlva. A bombák és a revolverek csempészése a szerb határtól kezdve egészen Tuzláig meg volt szervezve. Mindenütt megbízható emberek álltak segítségére Principnek és Grabezsnek. Jovánovity vonakodott a revolvereket és bombákat Szarajevóba vinni, mire Ility személyesen jött el Szarajevóból, hogy a merényltre az utolsó előkészületeket is megtegye.

Jovánovity vallomásából kiderült, hogy a szerb határon Principéket már várta két szerb paraszt, akiket Csabriloity bátyja, Csabriloity Velykó tanító avatott a titokba. Csabriloity Velykó is tagja volt a Narodna Odranának, s ezért őt is letartóztatták.

Lassan az összeesküvők összes segítőitársai rendőrkékre kerültek. Megállapították, hogy egy Jakab keresztnévű paraszt kalauzolta a határtól Principet és Grabezst, a bombákat és revolvereket titkos utakon Csabriloity Velykó tanítóhoz juttatta. Ezért Obrlyeys falu összes Jakab keresztnévű lakóseit elővezették. A szembesítésnél kiderült, hogy Milovity Jakab volt az, aki a merénylőket a határon átsegítette.

A vizsgálóbíró most már csak az érdekelte, hogy kik voltak az értelmi szerzők Nemsokára erre a kérdésre is feleletet kapott.

A beográdi Zsiravi Venac vendéglőben találkoztak a Beográdba került boszniai szerb diákok. A merénylők kijelentéséből a vizsgálóbíró megtudta, hogy egy Bájity nevű pincér volt az, aki beszélgetés közben megemlítette, hogy Ferenc Ferdinándot meg kellene gyilkolni. Közben beszélgettek, a postás egy szarajevói levelet hozott, amelyből a trónörökös szarajevói utjáról szóló újsághír hullott ki. Princip, Grabezs és Csabrinovity habozás nélkül készek voltak a merénylet elkövetésére, csak az okozott nekik gondot, hogy honnan szereznek fegyvert. Cigánovity Milán boszniai származású komitácsi vállalkozott arra, hogy megszerezze a szükséges bombákat és revolvereket. Ugyancsak Cigánovity ajánlotta, hogy még egy trojkát kell szervezni arra az esetre, hogy ha Principéket lefűlelik, vagy a merénylet nem sikerül, kéznél legyenek mások is. Princip szót fogadott s irt Ilitynek, hogy diáktársai között talá-
jon három alkalmas személyt.

Csuka János: Így kezdődött

Cigánovity hamarosan megszerezte a fegyvereket és 160 koronával utnak bocsátotta a háromtagú társaságot. A bucsuzásnál lelkükre kötötte: »Legyetek óvatosak. Különösen a szerb hatósági személyek előtt rejtőzködjétek, mert ha a fegyvereket megtalálják, elveszik.« Ugyancsak ajánlotta, hogy ha Tuzlára érkeznek, forduljanak Jovánovityhoz, aki segíteni fogja őket.

Princip, Grabezs és Csabrinovity május 28-ikán Beográdból hajón Sabáczra utaztak, ahol fekerestek egy Popovity nevű kapitányt, akinek átadták Cigánovity levelét. A kapitány kedvezményes vasuti jegyet adott nekik s figyelmeztette őket, hogy ha igazoltatásra kerül a sor, pénzügyőröknek nevezzék magukat. Ugyanis levelet írt egy Pironovity nevű loznici határőrkapitánynak, figyelmébe ajánlván az utazó diákokat. A kapitány telefonált a határon szolgálatot teljesítő pénzügyőröknek, hogy könnyítsék meg a diákok utazását.

Banyakovilyacsán Princip és Grabezs összejöttek Csabrinovityval, s ezért más uton lépték át a határt. Pfeffer Leó vizsgálóbíró feljegyzései szerint Csabrinovity a vonaton a vele együtt utazó csendőröknek — úgy látszik — tényleg elfecsegett valamit, mert Szerbia megszállásakor a határőrségen érdekes feljegyzéseket találtak az összeesküvők útjával kapcsolatban. Az akta szerint a határőrség parancsnoka telefonutastást kapott Beográdból, hogy a három boszniai diákot tartóztassák fel, mert fegyvert akarnak Boszniába csempészni. A határőrség parancsnoka nyomban szét is küldte embereit, de Princip és társai ekkor már átjutottak a határon...

Az összeesküvők, az elmenekült Mehmedbasity kivételével már együtt voltak, a fegyvereket is megtalálták, de a vizsgálóbíró még mindig nem volt megelégedve az eredménnyel. Tudni akarta, hogy ki állott Cigánovity mögött, hiszen nehezen képzelhető el, hogy a merénylet egy komitási agyában született meg. Ugyanez a kérdés érdekelte az osztrák-magyar kormányt is. A közös külügyminisztérium megbízásából Wiesner Friedrich államtitkár Szarajevóba utazott, hogy megismerje a vizsgálat adatait. Őszintén megkérdezte Pfeffert:

— Vajjon a hivatalos Szerbia bele van-e keverve a merényletbe?

A vizsgálóbíró, birói lekiismeretére hallgatva, így válaszolt:

— Szerb oldalról észlelhető volt ugyan monarchiaellenes propaganda, de a szerb kormány ezt nem támogatta, csak megtűrte; hiszen a monarchiában megjelenő lapok is állandóan támadták Szerbiát. A vizsgálat nem tudott bizonyítékokat szerezni arról, hogy a hivatalos Szerbia is tudott volna a merénylet előkészítéséről. Az összeesküvők vallomása alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a szerb csendőrök és rendőrök előtt a merénylők valósággal rejtőzködtek. A merényletet kétségtelenül a délszlávok elleni bánásmód idézte elő. A merénylők kivétel nélkül a nacionalista ifjuság tagjai.

Wiesner ennek megfelelően tájékoztatta a bécsi és budapesti kormányt.

Hogy következtetései helyesek voltak — írja Pfeffer Leó — a Szerbia megszállásakor a határrendőrségen talált iratok is igazolták.

Ezek között a legnagyobb jelentőségű az a levél volt, amelyet Tanokszity őrnagy írt a határrendőrség parancsnokának, a fiatal diákok fel-

tartóztatását követelvén. A vizsgálóbíró Tankoszyt nevét mindeddig nem is hallotta. Csak később, amikor Csabrinovity önként jelentkezett kihallgatásra, tudott meg többet a katonatisztról, aki Cigánovity utján tájékozva volt a készülő merényletről.

Csabrinovity Nedelykó azt állította, hogy Tankoszyt adta ki az utasítást Cigánovitynak, hogy a fiatalembereket készítse elő a merényletre. Tankoszyt őrnagy Beográdban ismert személy volt, az Obrenovity-dinasztia ellen 1913-ban elkövetett merénylet egyik vezére. (A Balkán háborút, mint komitácsi-vezér harcolta végig és a világháborúban halt meg.)

— Grabezs, aki az összeesküvők közül a legbátrabb és legerésztantabb volt — vallo'tta Csabrinovity a vizsgálóbíró előtt, — el is ment Tankoszyt-hoz, de hogy miről tárgyaltak, nem tudom.

A szembesítésnél Grabezs ezt nem is tagadta, míg Princip napokig ki sem ejtette a száján Tankoszyt őrnagy nevét. Azt mondta, ha társai Tankoszytról előtte beszélnek, akkor ő is beismeri, hogy Cigánovity utján összekötetésben állottak az őrnaggal. A szembesítés után Princip közlékenyebb lett s így szólt a vizsgálóbíróhoz:

— Tankoszyt őrnagy hadilábon állott Pasittyal és a szerb kormány tagjaival. Ezért figyelmeztette Cigánovityot, hogy a bombákat titokban kell átcsempészni Boszniába s az összeesküvőknek is óvatosan kell a határt megközelíteniök, különben feltartóztatják őket.

Princip volt az egyetlen, aki minden szót alaposan mérlegelt, nehogy másokat és magát még nagyobb bajba keverje.

*

Pfeffer Leó vizsgálóbíró összegezve tapasztalatait, megismétli, hogy a hivatalos Szerbia a készülő merényletről semmit sem tudott. Ugyanigy a Narodna Odbrana sem, mert a merénylet a szarajevói szerb diákok egyéni akciója volt.

Mi történt a merénylőkkel?

Ility Danilót, Csubrilovity Ve'ykót, Jovánovity Milánt, Kerovity Nédat és Milovity Jakabot, akik Principet és társait a határon túl kalauzolták és részt vettek a fegyvercsempészésben, halálra ítélték. Ilityet, Csubrilovityot és Jovánovityot: 1915 február 3-ikán végezték ki, Milovity büntetését életfogytiglani fegyházra változtatták. Kerovityét husz eszendőre. A bíróság továbbá életfogytiglani fegyházra ítélte Kerovity Mitárt is, mert ő is részt vett a fegyvercsempészésben, míg Princip, Csabrinovity és Grabezs, az első trojka tagjai, akik fiatalok voltak, huszévi súlyos fegyházat kaptak.

*

A könyv szerzője szerint már boszniai letelepedésekor érezhető volt, hogy nagy események vannak készülődőben. A monarchia elleni mozgalom egyre erősebb lett, amit Bosznia-Hercegovina okkupációja s Szerbia győzelme a Balkán háborúban, csak még jobban fokozott. A délszláv ifjuság látva, — hogy »békés politikai akciókkal nem ér célt, terrorista eszközökkel igyekezett felhívni a világ figyelmét a kettős monarchiában élő szláv népek helyzetére«.

Hasonlóképpen gondolkoztak Beográdban az »Ujedinyénve ili szmrta« (Egyesülés vagy halál) nevű titkos egyesület tagjai is, akiknek az élén Apisz Dimitrije, a kémelhárító osztály főnöke állott, aki a határon mindenütt saját embereit helyezte el.

Pfeffer Leó szilárd meggyőződése ma is az, hogy a merényletről sem a szerbiai hivatalos körök, sem a boszniai osztrák hatóságok előre nem értesülhettek, olyan tökéletesen volt megszervezve. A Csabrinovity által megkísérelt bombamerénylet után még mindig laza volt az ellenőrzés, úgyhogy a trómörökpár egyenesen belerohant a halálba.

*

Pfeffer Leó nyugalmazott törvényszéki bíró elsősorban a jogász lelkiismeretességével és pontosságával rajzolta meg a merényletök személyét és írta meg tapasztalatait.

Pfeffer Leó könyve, amelyet számos illusztráció díszít, érdekes olvasmány, különösen drámai erejük azok a részek, melyek a merényletessel való találkozásról s az izgalmas kihallgatásról szólnak.

A függelék feltünteti mindazokat a könyveket, amelyek a szarajevói merénylettel s a háborus felelősség kérdésével foglalkoznak. Tömören foglalkozik a könyvek lényegével is, s ebből is látható, hogy Pfeffer emlékiratai kiegészítik az eddig elmondottakat.

CSUKA JÁNOS

VIRÁGOZZÁL RÓZSAFA

Ha minden bölcs angyal egy pillanatra összefog a pokol valamennyi fortélyos eszü ördögével: szebb véletlen találkozást akkor se számítanak ki, mint amelyik a Furus Gáboré volt Szekeres Fábussal.

Ugy esett különben, hogy a határállomás jegykiadó ablaka előtt egyszerre két sietős idejű utas toppant a korlát elé. Az egyik jobbról, a másik balról került. Nem igen bámultak volna egymásra, de amikor egyszerre esett ki a szájukon a falujuk neve, szinte megbotránkoszva kapták föl a fejüket.

— Hát te?

— Hát te?

Néztek egymásra gyanakodva, mintha gunyolódást véltek volna abban, hogy ilyen váratlanul egymás elé kerültek. Furus Gábor nem is tudta megállni, hogy a másik kérdése tüskére ne emlékeztessen egy kicsit.

— Tán biz a sarkamban voltál?

Szekeres tele szájjal s örömmel nevetett.

— Lehet. Hanem lásd pajtás, ennek is te vagy az oka. Mért akarsz mindenáron elébem kerülni?

A felelet egy kicsit arcába csapott Furus Gábornak. De a feje elismeréssel biccent meg, s a hangja szelidült tőle.

— Mondásnak nem rossz. Látszik, hogy a nyelved kint se pihent.

Előkelően kifizették a jegy árát s akkor már egymás karját fogva, nyugodtan s nagy baráti érzéssel siettek ki a vonathoz.

— Mikor érkeztél ugyan?

— Éppen most.

— A vonaton?

— Tán azt hiszed, utolérhetlek gyalogszerrel?

Furus Gábor nagyon bölcs akart lenni a következtetéssel, de a végén okolta magát, hogy olyan fölöslegesen tudott mondani.

— Hiszen mink akkor egy vonoton utaztunk.

— Csak most számítottad ki? Én már rég tudom.

A hallgatás egy kicsit kellemetlenül esett rá. De fönt a kocsi-ban megint közelebb barátkoztak egymáshoz. Szekeres a polcra pillantott.

— Én már a másik kocsi-ban helyezkedtem el. Várj, majd ide hozom a csomagomat.

Közepes táskával és egy csomaggal tért vissza. A táskát gonddal elfektette a polcon.

— Hát most pajtás, azt mondd meg: mi újság Kanadá-ban.

Szekeres kérdezte, de Furus csak ravaszul hunyorgott rá.

— Tudhatnád, hiszen együtt indultunk oda. Amint látom, egyszerűen is érkezünk onnan.

Szekeres a csomag bontásával bibelődött kívánatos illatu ut-ravalót takart ki belőle a végén. A szóra azonban jókedvűen tiltakozott.

— Nem egészen úgy van, testvér, mert tudod, én ki se értem abba a Kanadá-ba.

Furus ugy csipte arcára a mosolygást, mint aki nagy dolgot tréfaizzel vall.

— Hát akkor újságot én se mondhatok pajtás. Mer én kiértem ugyan abba a fránya országba, de éppen fél éve, hogy elmenekedtem onnan. Ami nem újság, azt hazáig még megtudhatod.

— De előbb elfogadod, amivel megkinállak, — ajánlotta Szekeres és egész asztalra való élelemmel ejtette tanácsalanságba cimboráját.

— Kábitott a szaga is, hallod, de így szemtül-szembe pénzér se tudnám kináltatni magam.

A két bicska aztán olyan derekas munkát végzett, hogy a jólakás egy zsarnokot meg egy merénylőt is könnyűszerrel testvériségbe kapcsolt volna.

2.

A vonat hamarosan már egész okos iramban végezte a zaka-tolást, mint a jó diák a lecke hadarását.

Kint jobbról-balról ismerős örvendezés lett a mezők lelke. Még bódítóan álmos volt a tavasz, a zsenge sugarak csiklandósan csillantak meg a hideg vadvizek bőrén és csak a vízkedvelő fák

próbálták meg óvakodva a zöldelést. Az emberek egy-egy föltört vonalon nekihajolva ballagtak az eke nyomán, s utánuk halvány pára lebegett a friss barázda fölött, mintha csak egy elgondolt fohász jelképe volna.

Szó nélkül elnézték egy ideig, megilletődöttek, mint ahogy a rég elhagyott hazai tájat szokás viszontlátni. Szekeresnek hamarabb tévedt a cigarettás zsebébe a keze. Gábort is megkinálta, rágyújtott s ez a művelet egy időre pihenőt adott a merengésnek.

— Tán el is kezdhetsz, pajtás.

— Vagy úgy?

Furus is megcsinálta a magához kanyarodót.

— Éppen két éve ugye, Kanadába indultunk mind a ketten. Én ki is jutottam, de mingyár az elején megmondom, hogy nem lettem farmer.

Szekeres hozzá tréfált egy kis csufolódást.

— Azt én nem is mondtam soha.

— Lehet. De ha olyan hiba nélkül veted a szót, azt kerülgesd, hogy mi lettem.

— Gyáros.

— Még mi nem. Borbély.

— Látod ezt még nehezebben véltem volna. —

— Harminc évre valót böjtöltem az első két hónapban. Akkor valahogy egy borbélymesterhez tévedtem. Talán vizet kértem, talán kenyeret, magam se tudom már. A mester ott marasztott, aztán oktatni kezdett a szappanhabra. Neki az volt a vélekedése, hogy a mesterségit csak gyengekezű ember tanulhatja, hát én nagyon kedvére való inas lehettem. De mondhatom, annyi szakállas ember sehol sincs, mint amennyi akkoriban nálunk volt minden este.

— Kapóra vetődtél oda, mi?

— Nem győzte áldani a mester, hogy a keze alá kerültem. Nem mondom: eleivel úgy állt az én kezemben is a borotva, mint a céda kezében a liliomszál, de két hét elmúltával már a tarlót is vesztire szappanozták vóna be előttem.

— Hallod-e, olyan gusztust csinálsz, hogy egyszer bizonyisten rádbizom a képem.

Furus Gábort megvidámitotta a közbevetés.

— Várj csak, még nincs egészen vége. A mesternek vót egy felesége. Olyan javakorbéli asszonyság, az meg állandóan a virágait nevelgette. Vót egy félholdra való virágoskertje, ő meg ótásra, szemezésre, meg köröztözésre tanított. Nekem rá tanult a kezem arra is. A komédia ott kezdődött, hogy fél esztendő múlva a mester hirtelen megboldogult s én lettem az örökös.

— Az asszonynál is persze.

Gábor elrestelkedett, de csak így hagyta el formán.

— Nem lett vóna csunya, tudod, csak hát kövér volt a lelkem. Gondoltam: itt csak baj lesz a hosszú közelség s tudod-e, mit csináltam?

— No?

— Megtanítottam hálából a hazai konyhára. Egyre-másra főztem neki a vastag ételeket. Szörnyen hálás volt érte s pöndördőt is gyönyörűséggel még inkább. Gondolnád-e, hogy egy esztendőre rá megütötte szegényt a guta.

A nem várt fordulatra Szekeres Fábus szivből elcsodálkozott.

— Ez aztán meglepetés.

— Ez még nem is az, pajtás. A meglepetés az vót, hogy hivatnak a városba, oszt fölolvassák, meg magyarázzák előttem, hogy az asszony mindenit rám hagyta. Sejtetd, hogy egy hét mulva szedtem is a sátorfám a megszolgált örökséggel. Vagy öt hónapig még ögyelegantem erre-arra s ugyan jól tettem, mert másként nem találkozzom veled.

Szekeres Fábus egyszerre mást gondolt, de nem vetett ellene egy szót se.

— Hanem most rajtad a sor. Hol és mint telt el a két esztendő fölötted?

Fábus nyujtózott s ásitott, mintha eleve menteni akarná az elmondanivalók kurtaságát.

— Én Franciaországban ragadtam meg. Egy öreg orvos kapott el utközben egy kis állomáson. Csunya eset volt, még ma is restelem, ha rágondolok. Siettembe megbotlottam egy csomagban, aztán hazaiasan elcifráltam a meglepetésemet. Egyszerre elém emelkedik egy fehér szakállas öreg arc, mély furcsán forgó kék szemmel s néz. — »Maga magyar?« — kérdezi. »Látja«, szégyenkeztem haraggal én. — »Hova megy?« — »Kanadába igyekeznek.« Hümmög s gondol egyet aztán azt mondja: »maradjon itt nálam. Majd dolgozik a gyümölcsösben. Van két lányom, azok is örökké ott vannak, legalább magyar szót is hallanak. Csak aztán szebben beszéljen, mint az imént.« De valami furcsa, szinte fájni tudó jóssággal mondta mindezt. Hidd el, talán csak azért maradtam, mert meg akartam mutatni, hogy másképen is tudok beszélni. No olyan gyümölcsösben se forgolódtam s tán olyan lelkek között se. Hinnéd-e, hogy csupa hazai fajtákat ótogattunk. Mer az öreg orvosnak minden haza-aranyosodó gondolata egy új gyümölcsfa lett, hazai oltvánnyal. Temérdek pénzébe kerülhetett ez a szép elvágázkodás, de semmit se sajnált érte. Két évre szegődtem hozzá. Két esztendeig szépen meg is voltam, aztán vettem a tarisznyám, de csak úgy sirt bennem, hogy az öreg háza alatt mér nem cserélhet helyet két ország.

Elhallgattak egy kicsinyt és szemük megint kinn aratott a földeken, amelyek pedig még csak kérték a magot. De olyanforma esönddel voltak mind a ketten, mint akiket egy gondolat veszejt. Szekeres lett a merészebbik s az új gondolatból is kifakasztotta a szót.

— Hát Molnár Évire emlékszel-e, testvér?

Furust úgy megrezzentette a hirtelen virágba szökő név, hogy szinte kihívó lett a felelete.

— Hogyne. Ép rá gondoltam most is.

— Tizenhét éves lehet. Mert tizenöt volt, amikor elkerültünk hazulról.

— Gyorsan és hiba nélkül számolsz, pajtás. Éppen annyi.

— Ha ugyan él.

— Él. Miért ne élne éppen ő.

Szekeres száján firtató kedvre kapott a szó.

— De tudod.

— Tudom, hiszen irt is vagy három hétnek előtte.

Furus ezt olyan büszkén és vidáman mondta, hogy ez egyszer Szekeres ügyefogyottságából feneklett meg éppen a legszebb szakán a beszéd.

Valami pedig szinte a szemébe énekelte a kérdést, hogy lány-e még Molnár Évi. De idejében ráijesztett az okosság, hogy ezt ha később is, de jobb lesz másként megtudni.

Mint ahogy mind a ketten egyszerre ásitottak, megkiséreltek egy kis szunyókálást. Amikor megébredtek utána, olyan csip-csup jámborságokról adogatták egymásnak megoldásra alkalmasan a szót, hogy a lelkük is megcsenuesedett egymás iránt.

A vonatról majdnem éneklő érzéssel ugrottak le. Közös kocsit kerestek és rajta úgy támogatták egymást örömből sarlózó karolással, sürgetve szemmel az ismerős tornyot is, hogy az idegei szemlélő ugyan találgathatta, hogy melyikük lehet a jobbszívű rokon.

3.

Vasárnap illő csodát csináltak magukból. Kivált az asszony-nép tán nógatta miattuk még a harangszót is. Bent a templomban orgonazugás és a zsoltár a gyereksereg bámulásával mintha tisztán nekik örvendezett volna. S bizony minden jelenlévő érzése szerint megtörtént, hogy a szószékből a tiszteletes is feléjük pillantott, amikor az Apostol levelét olvasta:

»Mert válátok régen sötétség, most pedig világosság az Urban: mint világosságnak fiai, úgy járjátok!«

Nagy tisztesség volt, hogy a templom előtt elhaladtában a fiatal tiszteletes is megállott velük, s a burkusok és az ánglusok nyelvén meg is szólította őket. No szép dicséret csudálkozott rájuk minden arcról, hogy az ő feleletük jobban és hosszabban is pergett, mint a tudós hírvé tiszteletes kérdései.

De ennél is bizsergőbben sajgott meg bennük az öröm, amikor Molnár Évi elsuhant mellettük s bár nem pillantott rájuk, olyan pirosságot fogott az arca, hogy zengőbbé vált tőle a vasárnapi ég.

Két nap múlva felvégen találkoztak.

— Ni-ni franciát látok, — kezdte szurom-nyelven Furus Gábor. Szekeres Fábus elébe lépett a szónak.

— Ugyan nagy örömed lehet benne, ha te ánglius vagy.

— No-no csak lassabban. Mer ha az vagyok, a világ fele az enyém. De te hova és merről?

— S te honnan és merre?

Furus Gábor homloka olyanná vált, mintha nem tetszene neki egy égen kőszáló felleg szándéka.

— Csak innen a vén Galictól jövök, mert megvettem az üres teiknek a felit.

— Molnár Éviék szomszédságában?

— Éppen ott.

Szekeres Fábus jól derült a rossz csiklandozásnak szánt s panaszz formájába bujtatott dicsekvésnek.

— Aszontad az imént, hogy ánglius vagy: tied a világ fele. Hát akkor az enyém lesz a másik fele, mert én éppen oda igyekszem, ahonnan te jössz. Meg akarom venni a telek másik felit.

— Talán házat is raksz rá?

— Akár csak te, pajtás.

Majdnem egyszerre úgy elnevelték magukat az egy fészekben kikötött gondolatra, hogy szinte egymás nyakába borultak.

Szekeres Fábus merő illendőségből a továbbiakat is tudakolta s Gábor nem hunyta be szemét az előtt, amit látott.

— Olyan virágoskertet fakasztok én a ház köré. meglásd, hogy szép madarat fogok vele. A legszebb madár is besétál azon egy napon, ha akarom. Mert hidd el pajtás: olyan az Éva-fajzat orra, hogy az ember kezén megérzi, ha virággal foglalkozik, s arra megindul.

Szekeres Fábus szétvetett lábbal kényelmesen hátra támaszkodott a botján és élesen a cimborája szemébe nézett.

— Én pedig mindezt másképen tudtam.

— Másképp?

— Az Éva félek nem mindig nyulnak a rózsáért. Vagy sokszor csak látszatra teszik ezt. A biblia is másként tudja és azt tanítja inkább, hogy ökelmék az almát többre becsülik.

— A szavakkal ugyan előre elképeszted az embert.

— Én azt se bánom, ha a végén képedsz el.

Furus Gábornak mintha szikrát vetett volna a pillantása.

— Majd meglátiuk. De olyan kert is csak szép álomba nyílik meg, amilyent én csinálok.

4.

Egy hét sem telt bele és mindenkinek találgatás derült az arcára, aki csak bekukkantott a kerítésen.

— Szépen egymáshoz testvéresednek a mi világjáróink.

— Az. De vajon mibe fő a fejük?

— Hallom: két olyan ház épül itt, hogy az udvara is paradicsomkert lesz.

— Ajnye! Csak nem felhőkarcolót vélsz amerikaimódra.

— Azt tán nem, de a ködöt karcolhatják.

— Az egyik elbotorkáló csak kérdezett, a másik már csufoló-dott hozzá arra mentiben, de majd mindenik érezte, hogy titkos számításból itt valami versengés készül.

A másik tavaszon két takaros, uriarculatu ház pirosodott vi-dámitó kedvvel a megfelezett telken. Az egyik nevetés, a másik kacagás, mind a kettő olyan különös gondolatfakasztó varázssal, mintha a galamb turbékolást formálta volna bennük anyaggá valaki. Furus Gábor kerítésén belül tarka ágyások és bokrok kipattant szeme annyi kelletéssel évődött kifelé, hogy elhaladtában előtte majd minden szoknyás teremtés, ha fiatal volt, a kísértés erejét ítélte a legangyalibb égi adománynak.

Szekeres Fábus kertje hallgatott. Ő maga szabad idejében mindig ott császskált a sorjában ültetett csemetefák között. Szem-lélődött, nyesett és oltott s általában csendesebb volt, mint a szom-szédja. Inkább gondon botló nézelődéssel járt-kelt s még nem áll-hatott meg a kert közepén karba font kézzel oly formán, mint akinek világot dicsér a szeme.

Néha ismerős nevetés csillagzott fel odatul a másik porta előtt. Furus Gábor a kerítésen bévül állt és kikönyökölve beszélt Molnár Évivel, aki egy-egy szóra hangosan derült, hogy a távolabbról né-zők se vegyék nehezebb pillantásra ezt a szóba elegyedést.

Furus Gáborból a dicséret is a virágtermés jutalmának korai-ságával zendült meg.

— Komám, megelégedhetem a kertemmel.

Szerte nyíló orgonáira pillantott, leplezte, hogy a dicséret di-csekvést takar.

— Van olyan gyerek is, aki később tanul beszélni, — vigasz-talódott olykor hangosan Fábus — de aztán máról-holnapra min-dent okosabban mond.

Akik nem csak elhaladtak, hanem be is fordultak, még is csak az ő kapuját lépték át gyakrabban. Mind férfi-nép ugyan, de terhe és tovább virágzó ereje volt annak, ami szó és beszélgetés lett kö-zöttük. Szekeres Fábus nagy szeretettel mesélgette a fa-nevelés édes vesződségének sok drága titkát. Közben olyan furcsaságokat is mondott, hogy a messziről jött ember hiteléről szóló példálódzást is alkalmazzák rá, ha olyan igaz szavunak nem ismerik.

— Egyszer sejtenék-e, micsoda tréfát csináltunk egy eperfá-val. Szőlőágot oltottunk egy epercsemetébe, s hiszik-e, hogy meg-fogamzott. Igaz, hogy csak két fürtött termett, de olyan csudás szőlőszemet én még nem izleltem. Még most is őrzöm a számban az édességét meg az illatát.

Letördelt itt egypár hajtást, vagy amott valami kár okozótol szabadított meg valamit s folytatta:

— El se hinnék: mennyi szép fortély a fa életének. Csak úgy, mint a magunkénak, s itt is szeretet nyítja meg valamennyit értelenimé. Meglestem néhányat belőle s egy kapott jótanácsnál többnek köszönöm, ha tovább is adhatom.

Főlnézett az égre és olyan mozdulatot tett, mintha elkapott volna egy nyaláb összegubancolódott sugarat és azt repitené szá-
lazva, jótékony áldásnak növekedő fái fölé.

5.

Két év mulva Furus Gábor rácsos kertje előtt még az ellen-
sége sem tudott volna elfordított tekintettel elhaladni. Mintha
csak az ég minden csintalan csillaga azt mondta volna egy estén:

— Lemegyünk virággá cserélődni Furus Gábor háza köré.

És ahogy fönt a sugarat, lent mintha ugyanugy ontották volna
a szint meg az illatot.

Molnár Évi lelke már színültig megtelt mind a kettővel s ver-
gődött a bódulatban.

Tán ő volt az egyetlen teremtés, aki éppen a két ház előtt
szegte le fejét s csak a gondolatával lesett be a lécek közén, míg
arcán a nap a virágok színeivel ugy küllözött, mintha az egész já-
tékban a fény kereplőjét találta volna föl valaki.

Szekeres Fábus egyszer éppen ilyenkor hajolt ki a kerítésen
és jól esett neki megrezzentenie a vakon siető teremtést.

— Szép álmokat szép virág!

A leánynak a megállás olyan volt, mint a mélyen alvónak
az idejében való hirtelen ébredés.

— Lám még megijeszt.

— Pedig egy jégesőt inkább, mint azt az ijedtséget.

Molnár Évi tétován fölpillantott, és valami mosolygásra kész-
tette. Maga is csodálkozott, hogy egy belső parancsra valósággal
magyarázkodik.

— Maguk is... Az egész falu már magukról beszél, mintha itt
más se volna. Mit akarnak s mivégre veszelődnek?

Szekeres Fábus telten és a kacagás fényével örvendezett.

— Csak mondja tovább.

A leány durcásan felelt, de az indulata szelidebb volt, mint a
galambturbékolás.

— Még majd tán mondom is. Hiszen ugy is tudja, hogy csak
dicsérik.

— Engem is?

— Magát az öregek is, a szomszédját csak a fiatalok. Na per-
sze csak az asszonyfélék. Hogy annyi-fajtaságát s fortélyát tudja
a virágnak.

Szekeres Fábus boldogan szerénykedett.

— Pedig csak egy csinja-binja van.

— Egy?

— Azt kell mondani például a rózsavesszőnek, amikor az em-
ber elbujtatja, hogy: virágozzál rózsafa! Ha igaz lélekből fakad
a szó, nem tagadhatja meg.

— Maga is tán az: mondja a szőlőnek meg a barackfának?

— Ugy mint az imádságot. De nekem már nehezebb a kérés,

mert itt nem csak a virágért, hanem a termésért is esdekelni kell.

A leány egy kis elmerengés után felnevetett.

— Hát csak ennyiből áll a virágültetés?

— Virága válogatja. De ha én egyszer ide virágot telepítek, a legkényesebbnek is azt fogom mondani magam is, hogy: virágozzál rózsafa! Az se baj, ha Évinek hívják.

— Menjen, — méltatlankodott a leány és az arca pirosra vált.

— Én itthon vagyok.

— Akkor én megyek.

Habozva, de meg is fordult s haragot mutató szégyenkezéssel távozott egy pár lépést.

— Kár pedig, mert igen jó szándékkal mondtam. De ha maga így felel is, én fordítva kérem: jöjjön.

Magában évdött, hogy ez a sokszor elgondolt beszélgetés főnákul így tréiába szövődött. A leány akkor már lehajtott fővel, aprókat lépegetve megindult s a távoldása sujtóbb volt, mint a legszomorubb muzsika.

6.

Győzelmes énekek! végezte munkáját a nyár.

A kalászosok kérékbe, asztagokba gyűltek s várták a cséplés végeztét. A falu estéknént a por tömiénfűstievel dicsérte az Istent s a megrakott szekerek nyikorgása ha egyhangu muzsika volt is, hálával adózott azért, hogy az élet terhét ajándéknak érezhette minden megfeszült izom. A sokféle hang, kifestett ajku virág s a boldogan érő termés mind valakinek szinesült. Éjjel egy isteni marékban a káprázat ezer meg ezer csillaga intett, hogy megint édesnek készül a miatyánk megszentelt kenyere.

Estrehajlóban egy napon dicsekvő hangot pendített meg Furus Gábor szilaj öröme.

— Egy-pár hét és meglásd kettesben leszünk, kiáltott át Szekeres Fábusnak és úgy járt-kelt s rendezgetett fityűrészve a ház körül, mintha feléje fordította volna égi rudját a Göncöl szekere.

— Ilyen hamarost is megtörténhet az esküvő? — csodálkozott Szekeres és beljebb figyelmezte a fájdalmát. A lelkét próbálta fogni, mint jámbor természettel megvert ember, ha a saját bajának szekeren hajtvva a más boldogságával találkozik.

— Elesküdteted?

— No azt még nem — kacagott még győzelmesebben Furus Gábor — csak egyelőre idehozom. Aztán nem kell mondanom, hogy Molnár Évire gondolok.

— De hit nélkül?

— Előbb nem másként. Én tudod, így tanultam.

Szekeres Fábus föllobbanásában kiejtette a hirtelen kérdést:

— Tán biz a kanadai borbély özvegyétől?

A haragos célzás hallatára Furus Gábor arcáról mintha elfújták volna az egészség színét.

Irigy ember érdeklődik ilyen kérdéssel.

— No hidd el, pajtás, ha ezt a másikat is úgy kapod mint amazt, akkor egyikért se irigyellek.

Csaknem egyszerre fordítottak hátat egymásnak, és másnap a köszönésük se melegegett többre a fejbiccenésnél.

Nincs azonban ravaszabb kertész a napnál. A babona is tudós gondolatokkal sugárzik az ő agyából s úgy mint az ő szavát, meg nem érti senkiét a virág szíve. Leghizelgőbben ő mondja a pajkos varázsszót, ha jó kedve szóttyan rá:

— Virágozzál rózsafa!

S bizony engedelmeskedik is neki minden, ami csak eltanult a teremtésből egy virágra valót.

De néha hamar megunja a varázsló játékot az égi kertész. A kicsalt szirmokkal úgy tesz, mint a gyerek, aki cifra papirláncot ragaszt és amikor kész vele, meggyújtja egyik végétől a másikig. Furus Gábor egy napon ezt a rosszrafordulást szemlélte kertjében s igen sűrűn csinálta hozzá a fejcsóválást.

A legszebb virág fej is olyan, mint ha rozsdás edényt töröltek volna vele.

A hetek úgy örökölték és adták tovább a kedvetlenséget, mint a rossz családban a vásottságot egymásnak a testvérek.

— Sietnem kell, mert egy hibátlan csokorra való sem lesz, mire a legszebb virág ide kerül.

A gondolat megfogta és másnap is úgy járt-kelt magában, mint aki eltökélt valami nagyot. Délután a kerítéshez ballagot és átkiáltott a háttal hajladozó szomszédhoz.

— Tart-e még a harag, testvér?

Szekeres Fábus felegyenesedett és vigan felelt vissza.

— Ha tart is, csak úgy tart, mint a hó: mig nem viszket rajta a nap.

— Hát ne is tartson. mert nagy örömet várok holnapra.

— No.

— Hozom az asszonynak valót.

— Mi lesz az ugyan?

— Az asszonynak való? Mi lehet más, mint leány.

— Vagy ugy?

Szekeres most kapott észbe. A leggőgösebb almafájára pillantott s magában csendes dicsérettel jutalmazta, hogy ugyancsak ékesen kitétt magáért. Mindössze talán husz alma mosolygott raita, de valamennyi a termésnek szebbnél-szebb csudája. Ha a szem megakadt rajta, szinte huzta bámulóját, mint egy szép arcu hajadon éneke.

7.

A napnyugta másnap olyan békitő erejű volt, hogy hárfát hallott belőle zengeni az ember.

Még mielőtt egészen este lett, Furus Gábor kézfogvást beosont kertjébe Molnár Évivel. Mind a ketten úgy léptek be, mint akik

menekülnek s a kapu becsapódása eszmélteti őket rá, hogy nem is tudják: jó helyre érkeztek-e? Szekeres Fábus a szomszédban akaratlanul csak épphogy fölneszelt. Hátat is fordított mindjárt, mint aki komoly illendőségnek érzi, hogy ne tudjon többet. Furus Gábor egy kis észbeli kapkodás után mégis feléje vezette a leányt.

— Hagyd abba a munkát Fábus — kiáltott feléje — inkább közelíts erre s beszélj egy kicsit ezzel a leánnyal. Mindjárt jövök.

Molnár Évi néhány virágszálat tépett le és hagyta magát vezetni a kerítéshez.

— Így ni — örvendezett Gábor — csak beszélgetsetek addig. Én még egyért-másért elfutok.

Szekeres Fábus mosolyogva közeledett a mesgyéhez. Arcán annyira nem mutatta semmi a gondolatot, hogy a leány éppen ettől két tenyérrel kapott a halántékához.

— Jaj, hogy szégyellem magam!

Fábus megpróbálta nem hallani, de hogy a lány el is fordult tőle, beszélni kezdett.

— Csak ha a szive vezette ide. Mer akkor ha ilyen, ha olyan ut: mind egyforma.

Molnár Évi egy bokor leveleit tépdeste s gondolatával azon is átfutott, hogy valami rossz szót vagy szemrehányást kap. A vigasztaló szavakra szívből szakadó nagy csodálkozás hitetlenkedett.

— Magában sem itél el érte?

— Mondom: ha a szive hozta ide, vétenék minden rosszalással. A leány arca valami új örömtől vált ismét pirosabbra.

— Ó hogy milyen különösek is maguk ketten!

Szekeres édes érzéssel nevette a gyerekes csodálkozást. A gondolatok szép csokorba illeszkedtek benne, s a vágy szinte kábitotta, hogy ezeket biztató meleg szavakba szórja a leány elé. De közben jobb ötletet talált.

— Várjon egy kicsit, nyomban itt leszek.

A kamrába futott egy kosárért, néhány pillanat alatt bele-szedte a csudaszép almákat és átemelte a kerítésen.

— Ezt magának neveltem. Én adjam maguknak az első ajándékot.

A leány lehunyta a szemét s szinte szenvedve suttogta valami kínos mosolygással.

— Fábus!

— Csak fogadja el. Igazán mind magának neveltem. Nemcsak ezt: mind.

Molnár Évi elejtette a kezében tartott virágot. Átvette a kosarat s megilletődve nyult egy vidám színű gyümölcsért, amely legfölül lehetett s mosolyogta az egészség örömét.

— Milyen szép!

— Én is azt mondom, Évike milyen szép!

Molnár Évi nem látó szemmel, szakadozott nagy lélekzettel

szívta magába az érett alma megejtő illatát, mellyel oly nehezen telik el a tüdő, ha egyszer megizleli.

— Miért mondja, hogy nekem nevelte?

— Mert magáért mentem el s magáért jöttem vissza, mihelyt csak jöhettem valamivel. Magáért is ültettem el minden fát itt a kertben, hogy árnyékot és termést adjanak magának. De ha akárhol is van, csak sok öröme legyen, hogy én se veszítsem el magamat.

Molnár Évi szívéből töredevezve hullottak a mondatok.

— Most már nincs mit szégyenkezniem vagy takargatnom... Még iskolás koromtól mind a kettőjükkkel annyit vesződtem... Megmondom: magában több jót éreztem... De alig látott, alig beszélt hozzám. Legkevesebbet mindig éppen akkor, mikor legjobban kellett volna... Mért csak most?

Szekeres Fábus úgy nevetett, hogy minden elcsüggedés hálaos szégyen lett volna mellette.

— Hát késő volna már? Mondja csak, annyira késő minden?

A leány is megrázkódott s a derítő nevetéshez mosolyogni mert.

— Nem késő Fábus, hálaistennek. Ha egy ajtó volna itt, mindjárt át is lépnék rajta abba a kertbe.

Lehunyta a szemét és pajkosan tette hozzá:

— De ezt a kosarat nem hagyom itt, sejtí-e.

Szekeres átnyult a leány kezéért.

— Nem, Évi onnan nem vezetem át. Én csak hazulról viszem.

A szégyenkezés a meghatottsággal úgy elkeveredett a leány szívében, hogy nem tudta melyiktől könnyezzen.

— Látja... De ha én rossz voltam, maga még rosszabb volt, hogy nem mutatta meg magát így is. Hát ezt tanulta abban az istentelen Franciaországban?

Szekeres Fábus nagyon elkomolyodva felelt.

— Nincs istentelen ország, Évike, s nem is lesz, míg emberek lakják az országokat.

— Jó lett volna többet fakasztani ebből a mondásból is, de a lány körülpillantott és sietősnek érezte az utat.

— Hát én most elmegyek. Szívből köszönök mindent, Fábus.

— Szívből is tettem.

— Gábornak mondja meg, hogy... Vagy ne is mondjon mást csak annyit, hogy elmentem.

— No azt ugyan maga is látni fogja. — vidult lelkéből Szekeres Fábus.

— Csak még az almát adom vissza. Fogja s őrizze, mert számon kérem ám.

S könnyű kendőjébe takarva arcát már futott is.

Az első korán kelő csillag akkor már halványan fölszerénykedett az égbe s mennyei szemével bizonyára olyan virágos keretet látott Szekeres Fábus szíve és háza körül, hogy tündérmesét szöhetett volna róla az angyaloknak is.

Berényi János

MOSÁS VOLT

*Mosás volt, Kültelki udvaron
Házgerendától kerítéskaróig
Gyötört, mosott ruhák terhével a kötél
Szeszélyes cikkcakkban huzódik.*

*Csőpögve, csavartan, formátlanul
Lógnak a vizes ruhadarabok,
Kilugoztak, dörzsöltek belőle minden
Szutykot, verejtékes haragot.*

*Az idők durva keze is gyorsan rakosgat
Minden az emlék-mosó teknőbe hull,
Lugozásban, forrúzásban, tisztázásban
Sisteregnek a szádékok vadul.*

*Vásott kötélén, ahogy lengenek
Használt pusztló alsóruhák,
Úgy függenek a szomorúságon emlékeink,
Siratva az idő vaskezeének súlyát.*

*Mint ruhákból a víz, könny könny után csöppen
A szomorúságok szegényes kötélén,
Tegnap még ifjan kacagott a hitünk,
És ma veszélyre hökkent szeme vén.*

*Szomoru évek nagymosásán mivé lettek
A reményeink, az emlékeink?
Szükülő sivárság lett a bizásunk tája,
Hol a büszke várások végtelenje nyílt!*

*De majd kisüt a nap s a könnyes sivárságon
Szikasztó szelek melege csap át,
S tisztán, fehérén borulnak a szívünk fölé
A tépelt remények s a használt alsóruhák.*

LATÁK ISTVÁN

RÉGI SZONETT

*Ki fetrengett már vad holdnak fényinél,
Mikor véres izük van a szavaknak?
Nappal kötelességek sokasodnak,
S a szív, az erő, akarat mit sem ér.*

*Ó, százszor fájóbban csobog a vér,
Mikor a heggedt sebek felszakadnak...
— Te mindig ura voltál a lábadnak,
S odaléptél, hol a tisztaság zenél?*

*Vágyad sose vetett olyan vad lángot,
Hogy rózsának láttál szurós bógáncsot?
Az embert könnyek s botlások kísérik,*

*A szenvedő sokszor sir a sirig.
Repeső vágyunk: tisztaság otthona,
S hova lefekhetünk: sokszor pocsolya.*

LATÁK ISTVÁN

AZ ASSZONY VISSZAJÖN

Ahogy Kabók István végigbicsaklott ferdetalpu bocskorával a szikes réten, azon gondolkozott, hogy milyen rossz dolga is van a szegény embernek. Ezt nem nyíltan gondolta, csak úgy befelélértá-nyuló hümmögéssel. Mert nem jó hangosan gondolkozni. Ezt tapasztalta már tavaly is, de legjobban pár hete, amikor alaposan fenekéreverték a községházán. Pedig csak azt mondta, hogy: az »adóval is«... De hogy is mondta? Megállt az ut mellett és özszeráncolta homlokán a bőrt. Akkor sem tudta uiból elmondani, mikor azok ott faggatták. A jegyző urról is beszélt valamit, de az megérdemelte, mert 50 dinárral büntette, amikor lámpa nélkül hajított multkorjában a kocsijával.

Szopora motyogások közben türemlett le az utról. Nekivágott a füzesnek és föltekintett az égre. Hogy az ilyen nyomorult parasztembernek mi nem jut az eszébe! Most például a szentek nevével volt elfoglalva, mert ugyancsak mondogatta. Persze nem éppen ok nélkül. Mert tudni kell, hogy Kabók Istvánt tegnap ott-

hagyta a felesége. Összepakolt és elment. Az öreg boltoshoz, a köszvényeslábuhoz. Háziasszonynak.

Idegesen rángatózott a bajusza. Dühös mozdulattal igazította meg a vállán meredező kaszát. Odasettenkedett a falu alatt álló rosszkávéjú csordakuthoz és belelesett. A vízből baiuszos és izdadt képmása támolgott felé. Ahogy Kabók nézte a vizet, tudta, hogy nincs valami rendién. A szegény parasztemberek körül, de kivált körülötte. Aztán hetykébbre igazította a kalapiát és nekivágott a falunak.

Nagy volt az udvarban a fölfordulás. Egyik kislfia, a Pisti torzakasakadtából bömbölt a konyhaajtó előtt. A másik, az András, a nagy mihaszna, meg a lépcsőn szepegett és maszatos kezével orrát piszkálta. Kabók erősen becsapta maga után a kiskaput és ledobta válláról a kaszát.

— Ne ríjjatok, mer úgy váglak képen...

Erre persze még nagyobb erővel tört ki belőlük a sirás. A szegény parasztembernek szinte megmerevedett a csonka bajsza.

— Aszondom: ne ríjjatok, mert...

Kis melegségféle motoszkált a szíve körül. Sajnálta őket. Végre is nem a kigyerekek tehetnek arról, hogy az asszony... Majd mit nem mond mindjárt annak is!...

Rándított egyet a vállán. Azután szó nélkül kiklattogott a hátsóudvarba és leült az eperfa alá. Kaszát kalapálni. Nekikészült, lába közé fogta az ilőt és markába köpött, hogy ne csusszon a kalapács görcsös nyele. A Bodri kutya odasompolygott és megnyalta a kezefejét. Rámordult.

— Csiba!... (A teremtésit ennek az ebnek, mit akar ez is itt? Csak nem sajnálja? Vagy éhes talán? Szétverem a fejét ezzel a kalapáccsal.) Aztán csendesen:.

— Ményy no, arrébb...

Restelte. Már ez a lomposzörü dög is. Hogy neki mennyi is a baja, Istenem. Csak jól kikáromkodhatná már egyszer magát. Vagy ha berughatna. Itthon nem maradhat. Mit csináljon? — A tyukok kotkodálva fogták körül. A kacsák is kiiöttek az ólból és ferdére fordított fejjel bámultak rá. »Mán a baromfiudvar is föllázadt, he?« — Közéjük vágta a kalapácsot, ami messzire repült és komikusan ugrált a földön, a szétszaladt tyukok és kacsák között.

Kiment a kiskapun és a rétnek vette utját. A kalászbafakadt fűszálak egész a térdéig értek. Kérges tenverével megsimogatta őket. — Talán lé köne mán vágnyi!... Továbbment. A sógoráét is megnézte. Persze sápadt az irigységtől. Mert az egy arasszal nagyobb volt, mint az övé. Hogy a fenébe lehet az? Hászen együtt ültették. Az sem jobb föld. Mégis. — Méricskélte ujjiával. Tapogatta a kalászokat. Hiába. Tömöttebb is. Jobb is. — Topogott, mérgelődött. Azután leheveredett a föbe. Bárányfelhők lógtak fölötte. Fehérek. Olyan fehérek... Milyenek is? A parasztember nehezen talál hasonlatot. Hát így csak azt mondta, mint a »liszt«. De a liszt-

ről a kenyér jutott eszébe. A kenyérről pedig az asszony. Erről: nyomoruságos élete. A gyerekek, a kutya, a baromfi, a kacsák és minden, ami a világon van. Még a fű is, amit le köllene vágni, de egyedül nem bírja. Mérges lett, annyira mérges, hogy könny tódult a szemébe. A fűszálakat szaggatta és rossz fogait csikorgatta.

Már esteledett, amikor utnak indult. Félválla lekailult és nadrágját kifeszítette zsebébedugott csontos ökle.

A gyalogut mentén kitártkaru feszület mellett lépdelt el. Horpadt volt rajta a plébából kivágott Ember Fia és a festéket lemosta az eső. A kereszt is düledezett. Jobbra roskadt. Talán már ré- a fűben hevert volna, ha valamelyik arrajáró fel nem támasztja egy görbe bottal. Kabóknak, ahogy elment mellette, jobbkára akaratlanul is kalapja felé lendült. Aztán dühösen észrevette magát. »Mé? — Az asszony emént. A gyerekek éhesek, a fű pedig nincs lekaszálva. Nem emelek kalapot!« És nem emelt kalapot. Csak ellépkedett a feszület előtt. Dühösen persze és morcosan.

De otthon sem volt nyugta. Hogy élhet egy parasztember asszony nélkül? A lámpáscilinder piszkos, szennyes, alig világít. Minek is világítson? Neki? Neki ne világítson semmi! Nem kell a világosság. Az jutott eszébe, hogy azt a köszvényeslábú bótost még köllene verni. A kapanyéllal alaposan el köllene döngetni a hátát. Talán az segítene. Észretéritené. Vagy az sem ártana, ha megölné. Az újságban már olvasott ilyesmit. »Kapanyéllal agyonverte.« — Kabók András, az is ott állna. Jómódu parasztagzda.

— De a fene egye meg, ha én elkapom azt a girhes hátát! — dünyögte, amint elsétált nehéz lépteivel a botos háza előtt. Látta sápadt árnyékát a földre hullani, az akácok alatt. Ott lépkedett mellette és ez is bátorította.

Le-fől somfordált az utcán. Mindig az előtt a ház előtt. — Talán jó volna bezörgetni. Beverni az ablakot. — »Hé! Én vagyok itt Kabók András, azt a hét...« Erre ijedten kijönne a boltos és azt mondaná: »Mi a baj? Ne csörömpöljön kend annyira!« — Mire ő odamenne: »Mit? Hogy ne csörömpöljek? Kiirtom az egész házat, az egész falut, az egész világot! Hát.« —

Igy gondolkozott és nem értette, hogy miért is nem csörömpöl. Az ablakokat könnyen heverhetné, nem magasak. Akkor talán az asszony is megijedne és hazajönne. Biztosan hazajönne.

De nem zörgött, nem csörömpölt, nem verte be az ablakokat. Ehelyett betért a sarki butikba és hitelbe megivott kétkuica pálinkát: »Majd hónap elhozom mán azt a kis pizt« — mondta a vendéglősnek, aki zsiroshegyű krétával ámosan még két strigulát jegyzett a poharak mellett álló piszkos táblára. — »Jól van« — mondta. Mikor már kint volt az aiton, még egyszer visszafordult és legurgulázott egy harmadik kupicát is. — »Majd hónap hozom mán« — tette utána. »Jól van« — válaszolta ismét a kocsmáros, s még egy strigula került a többi mellé.

Aztán már nem fordult vissza. Érezte, hogy a pálinka lábába futott. Mert azt könnyen meg érzi az ember. Különösen akkor, ha éhes. Már pedig Kabók István ugyancsak éhes volt.

Zugó fejfel feküdt le, de nem aludt. Csak nézte a sötét menyeyezetet és hallgatta a kutyák szomorú vonítását a kertek végén.

Még kóválygott a feje, amikor felkelt. Csak úgy lelépett az ágyról, mert tegnap nem vetkőzött le. Nem is igen szokott. Hiszen olyan mindegy. Reggel úgy is fel kell öltözni. Arra pedig nincs sok idő. Jobb így.

Piszmogott egy kis ideig az udvaron, aztán elhatározta, hogy egyedül vág neki a fűkaszálnak.

Le is ült a fa alá és hozzáfogott a kaszakalapáláshoz. Tegnap már ugyan ütögette egy kicsit, de még nagyon cakknis volt az éle. — Tud is az ember ilyenkor kalapálni.

Hát ahogy ül ott szitkozódva a hápogó kacsák között, egyszerre csak nyilik a kiskapu s beállit a felesége kis batyuval a hóna alatt. Kabók tovább kalapál s úgy tesz, mintha nem venné észre. Az asszony leteszi a batyut s bemegy a konyhába. Kisidő múlva felfogott köténnyel tér vissza. Kukoricát hoz, amit széles lendülettel szór a tyukok és a kacsák közé. Azok habzsolni kezdik a szemeket. A gyerekeket is megeteti. Majd felsöpri az udvart.

Kabók csak nézi a kalap alól. Nézi és kalapál tovább. Mert hát mi köze neki az asszonyhoz. Ez lassan feléje somfordál.

— Hazagyüttem — mondja.

Kabók csak tovább kalapál. Aztán nagy szakértelemmel megvizsgálja a kasza élet s megpengeti az ujjával. Már éles. Feltápaszkodik és vállára dobja a kaszát. Az asszony nézi, aztán veszi a vizeskorsót. Szalonnát is vág, jó nagy darabot. Kenyeret is, és batyuba kötözgeti.

Kabók becsatolja a nadrágsziját és odaszól:

— Lekaszáljuk a fűvet.

Elindul. Az asszony utána. Szó nélkül mennek. Már a réten járnak. Egymás mellett, mindig közelebb. Ott mennek már az utszéli feszület mellett. Már el is hagyták. Kabók most megáll egy percre. Visszafordul és megemeli a kalapját.

Manojlovity Todor :

VERS

*Halk csillogásu szárnyakon
repi remegő rajongásunk,
hogy messze a szédítő magasbói
azuros boldogságunk
drágaköves otthonába lássunk.*

*A sötétség, a nyomor, a bánat
lélekcsvartó rikácsolása
mélységes mélyben alattunk árad.*

*Néha megállunk. Rátorpanunk
a lelkek keskeny útjára.
Hidnak feszítjük gyöngge magunk
az élet és a halál csucsára,
miközben bódító illatu virághálók
fonódnak körénk.
Mi vagyunk az álomlátók
az ég és a föld határán.*

*Altató rózsák
és anemonák
bűvös láncu várán
a tátongó torku örvény
remegő rémes dalokat
dördít, zubogtat
— a végzetről — elő.*

*De fülünket ez nem érinti,
a mélységbe nem tekint szemünk,
Ránézó arcunk a nap fényesre hinti
a jókedv rózsaszinje van velünk*

*Lelkünk forrongó melegét dalba
öntjük a lágy tavaszt magasztalva,
s ha a földön szerelem csókja csendül
győzelmi harsonánk ujjongva zendül.
Magunk szavától részegen
örökké zengjük énekünk,
mintha a fekete meredeken
nem törhetne szét életünk.*

Tin Ujevity :

KOLAJNA V.

*Versemben a mélység villog
és benne remeg sok bánatom, bajom.
A szó kirobbant a csöndből és csillog
az éjhomályban, a rideg talajon.*

*Ha nem is vagyok költő, de szenvedek
és nem lesz mivel bus szemem befödjem,
mikor megértenek majd engemet
és gyöngyszemmé szilárdul minden könnyem.*

*De értéket e kincsek csak úgy nyernek,
ha ez a pár szó a kezedbe akad
és kalárisba füzve — Te drága gyermek,
ajom kövével díszited nyakad.*

Fordította: SOMORJA SÁNDOR

IRODALMI SZEMLE :

K ö n y v e k

TAMÁS MIHÁLY :

SZIKLÁN CSERJE

(*Novellák — Patria-kiadás*)

Először az elbeszélő hang biztonsága, helyesebben az író elbeszélő modora kap meg bennünket, azé az elbeszélőé, aki minden elfogódottság, ünnepléység nélkül, valami meghitt, baráti komolysággal ül velünk az asztalhoz és őszinte közvetlenségével, mondhatnám azt is, hogy szinte családi melegséggel beszél mindarról, ami vele, körülötte történik. Mégis, minden közvetlen-

sége mellett, van benne valami a szemérmes, a tartózkodó, sőt itt-ott az udvarias íróból, főleg ott, ahol a valóságok teljes lemeztelenítése előtti pillanatot arra használja fel, hogy a kirívó vagy az erősen drámai feszültség lendületét, szubjektív szavai lázába fojtja és szívet, alakjaiban dobogtassa. A kéz azonban, amivel ír, hideg marad és tiszta.

Novellái a sokszor sivár, reménytelen világ hü fényképei, abból a vérbeli írói műhelyből, ahol a fényképezés eszközeinek korlátozásával, hü naturalizmusát valami mély

emberi részvét fűti, annak a fegyelmezett, kritikai részvétnak melege, amivel a kellő távolságot, az író és lelkéből kiformált hőse között is be tudja tartani. A gát csak egyszer tör át. Az erősen lírikus szeszélyel, szinte pasztózusan felfesztett alakjának. Lanti Cézárnak történései kapcsán emlékeinek áradata feltartóztatathatatlannul sodródik és sok, kegyetlen esztendő után, a megbékélés nyugalmában már csak a halk lemondások hüvös boldogságai kísértenek. Elmenekül a prágai leánytól, a hirtelen ölelésből zavartan enged ki a vincellérleányt, a kis Trudénak gyermekmeséket olvas és céljavesztetten, értelmetlenül megy el a vasrácsos villából is, ahová reménytelen magányából utazott. Bevallom, első olvasásra ezek az egymással lazán összefüggő Lanti Cézár novellák, valami lágy, orosz naturalizmusra emlékeztettek, a füst és a köd árnyékszíneibe burkolódzó, századeleji spéenes pétervári írónak szordinós hangjára, de most, hogy irván róluk, újra olvasom, a színhangulatnak, a naturalista alapelvől kihevert írói impresszionizmusnak azzal a varázsával fognak meg, mint régen, nagyon régen, egy elfelejtett és elhallgatott magyar írónak egyetlen novelláskötete. Az író Jób Dániel volt és kötete, az »Ifjúkor«.

Mégis a Lanti Cézár novellasorozat *Tamá*s Mihály egyéb novellái mellett, csak lírikus kilengés — az emlékei lenyűgöző erejével viaskodó költő effektusai, — valahogy úgy, mint amikor a festő, színes palettájával a kezében, részegen áll a tűző napban, és a természet szüzi világitási, atmoszférikus hatása alatt, finomabbnál finomabb színpontokat rak szivárványszínű vásznára játszó felületére. Igazi elbeszélő ereje a kisebbségi sorsban élő, az élet zordonabb oldalára került emberek, asszonyok, gyermekek történeteiben van, de nem azoknak a sorsoknak rajzolásában, amelyekből

valami lármás trivialitás, a lekezelés igazságtalansága elleni lázadás zajongna. Ezekben a novellákban is a csendes, nyugodalmas szemlélődésű, kedvesen, tréfásan beszélgető, aki a könnyű hatásokat kergető helyzetek helyett, mégis inkább szegényes, egyszerű, majdnem minden jelentőség nélküli epizódokat ragad meg. Ilyen kis története, alig hatoldalas novellája, a »Találkozás a faluval«. Hosszu évek után, apa és fia, Szibériából térnek haza régi faluukba. Késő este jönnek és a szürkülő hajnalban már mennek is, előre, a nagy víz mentén. Ami közben történt, alig néhány, töredező dialógus, az éjszakában is felvillanó valóság. Az anya elhalt, a föld, a ház odayeszett, a falu más nevet kapott és a barátságosan gomolygó kémények alatt, idegen nép nyelvén beszélnek. Ez a kis novella — az utóbbi évek dus és gazdag magyar novellatermésének egyik legszebb darabja — Tamás Mihály elbeszélő erejének igaz eleme. A komor hangulat, a ma emberének tudata mögött meghúzódó fanyar meghasonlás, a valóság és a valószerűtlenség torz egymásbaolvadása; ebből a művészi anyagból kristályosodik ki elboruló arcának szomorú mosolya. Mert a szomorúság és a mosoly, ez festi alá minden novelláját és a mindennapi élet szeszélyes huszonnégy órájának minden játékos szenvedélyéből, meglevenedő történéseiből kiragadott életrészletei mögül, a szomorúság és a nevetés életté izzik. Humorában is sok van a szomorúságból. Mintha mosolya is a szív csodálatos hurjának azt a mély zengését hozná magával, amely a bensőség élményéből kibuggyanó drámának is velezengője. Ilyen tragikus-kömikus miniatűrjei, gyermekeiről írott kis történései. Az egyikben a kisfiu megtakarított pénzcsékjéből nővérkéjének cipőt vesz, mert hallja, hogy apunak nincs pénze, a másikban pedig gyermekseréget toborz és a gereblyékkel, kapa-

nyéllel, légpuskával felszerelt pötlőnyúti löszágok, elszántan veszik körül a butort elszállító végrehajtót.

Tamás Mihálynak, a szloven-szkói magyar elbeszélők hívatott utmutatója új novellás könyvének, a »*Sziklán cserjé*«-nek novellái, a legszebb magyar novellák közé tartoznak. Milyen kár, hogy könyvei csak véletlenül és ritkán kerülnek el hozzánk. Pedig úgy kell azokat olvasni, mint kedves költőink verseit, újra meg újra izlelni tiszta hangját, metsző bánatát, amivel annyi szomorút és szépet, megrendítőt tud az életről mesélni. Kívánjuk is szívből, jöjjön el végre az ideje és módja, hogy szíve őszi mezőinek kéklő párájába írja meg végre azt a könyvét, aminek tiszta, emberi hárfahangját eddig is pengette.

MI A MAGYAR MOST?

*(Tanulmányok — Pantheon-kiadás
Budapest, 1937.)*

Az az elváltozás, ami a világháboru utáni magyar élet politikai, társadalmi, gazdasági és szellemvilágában közel husz év alatt lezajlott, az egyetemes magyar élet igaz arculatát mutatja. A felbomlott történelmi osztályokon felülkerelkedő, a demokratikus átalakulás felé haladó, a paraszti rétegekkel fel-frissített elpolgáricosás új világ-szemlélete: a többhangvú vált magyar élet minden osztályának lelkiállapotára befolyást gyakorol, és a valaha megszerzetlen, egymással soha komolyabb kapcsolatban nem volt mai, magyar társadalmi osztályokat közös, teremtő akaratban összeforró munkára fogja. Az önálló állami életet élő új Magyarország természetesen még nem tisztulhatott meg teljesen attól a hűbéri-tőkés uralomtól, amelyet évszázadokig szolgált. A mult közéletre nehezédő maradiság és szellemellenesség megmaradt, utolsó védbáscsúját a népruralmi társadalmi átala-

ku'ás iránt megmutatózó nagyobb megértés még nem tudta lebontani. A mai Európa és a tekintélyuralmak felé hajló népi ösztönök különben sem alkalmas eszmények arra, hogy az Európa minden tájain szét-szórt kis népek, a népruralom verőfényes sugarában sütkérezhessenek. A harci riadók éles kürtjei, s a parancsuralmak fögyverzőreje veri fel ma Európát és a haza, amely minden szabad szellem eszmei keretén belül él, nem lehet azonos azzal a csinált haza fogalmával, amely minden belátás, igazság, megértés és türelem nélkül, a parancsuralom erőteljes színteljeivel próbálja vilá-gunkat átmázolni. A mai magyar valóság aléltan nézi ezt a súlyos nyomást, ami a germán faj részéről a Dunamedőncére nehezedik és a dunamenti népek összefogásának gondolatában próbálja védekezési kereteit megteremteni. Új arcél alakult, kritikai szellemű, megnemalkuló, nyugateurópai gondolkodó, társadalmi arcél, amely a legkorláttalanabb szellemi szabadság és az értelem jogán, próbálja a polgárok, parasztok, munkások összességét a társadalmi lekiisméret nagy kérdéseivel megismertetni. Ez a csoportosulás, amely a szépirodalom eszközeivel kiszélesedett, népi, társadalomrajzi irodalom művelői mellett, a magyar társadalom összes életkörülményeinek, gazdaságának és szellemvilágának pozitív megfigyelésével, a minden dolgozó magyarhoz méltó élet és szellemzínvonal kialakítását kezdeményezi, »*Mi a magyar most?*« cimmal, a magyar jelen legfontosabb feladatairól tanulmányorozatot adott ki. A tanulmányosorozat írói, az új Középeurópában függetlenül küzdő magyarságnak több emberi és több magyar jogot kiharcolni akaró »*Szép Szó*« folyóirat munkatársai-ból kerültek ki. Ennek a gárdának egyrésze éppen az elmúlt hónapokban járt Csohszlovákiában, ahol elsősorban mint magyar írók, az ot-

tani egész magyar társadalom vendégei voltak, de kitűnő alkalmuk voltak arra is, hogy szellemük erejével szolgálják azt a szomszédos országok közötti békésebb légkört, amely a magyarság háboru után kapott súlyos sebein a szomszédaival való őszinte rokonszenv és megértés útján keres gyógyulást.

A »Mi a magyar most?«, annak a lelkiismeretes, elfogulatlan, szemléletnek tanulmányosorozata, amelynek célja, egyszerű és világos okfejtéssel feltárni mindazt, amit íróik a világháborút követő majdnem két évtized magyar valóságában megláttak. A tanulmányok a magyar alkotmányreformmal és a demokratikus átalakulással szervesen összefüggő választójogi kísérlettel foglalkoznak. Gáspár Zoltán a polgári szellem nélküli, mai magyar polgárságba olvadó, egészséges parasztelemelek felírissült, nemzeti életet jelentő szerepéről, Hevesi András a magyar társadalomban uralkodó s a mai szellemre »nehézdedő«, népellenes gondolatvilág anyagelvé, lelki forrásairól, Ignóty Pál a mai magyar társadalomban jelentkező, különféle érdekekre ható erőket visszatükröző sajtó elvtelenségéről, Nagy Lajos irodalmunknak a magyar társadalom erő kifejtése és az európai irodalom irodalomerkölcsi szemlélete között vergődő szerepéről ír. Vannak azonban tanulmányok, amelyek a mindennapi életet átfűtő reális problémák gyökeréig érnek. Így két nagy tanulmány — Adorján Jánosé és Takács Józsefé — a magyar földkérdést, az arányosabb birtokmegosztás és a földművesek, földmunkások szövetkezésén alapuló népi agrárközösség keresztülvitelét sürgeti. Kemény György tanulmánya az agrárvalósággal és az iparosodással foglalkozó feltűnő éleslátással az egyoldalú gabonatermelés és az autarkitás gazdasági berendezkedés kitenyészette ipar között feszülő ellentétet mutatja be. A mai magyar katholi-

cizmusról Horváth Béla és a magyar kálvinizmusról Simándy Pál irtak esszét, tragikus lendülettel idézve a magyar faj lelkével s érdekeivel ellentétes idegen eszmék terjedését, amelyek ellen a két magyar egyház a kor új szociális parancsainak felismerésével és hirdetésével próbál gátat vetni.

Magyarország sokáig a gondolatlan puszták és az észrenemvelt reformkérdések országa volt. Werbőczy társadalmi nem akart társadalmi kérdésekről tudni, s a Habsburgok Magyarországon nem volt célszerű a rendiség s az abszolutizmus maradványait felszámolni. Egyedül Széchenyi szállt szembe a rendiszemlélet gondolatával. Az 1867—1919 közötti idő magyar történelme a nemzeti érzés, a kulturális nacionalizmus ötven éve érzelmeiktől fűtött összecsapásokban merült ki. A mai magyar társadalomtudományi nemzedék, amely a népi és a munkásmozgalmak eszméit emeli a magyar közélet eszméivé, megriadva sorolja fel azokat a rontó bajokat is, amelyek a népi uralom és a népi berendezkedés demokráciáját egy politikai öncélúság közigazgatási eszközeivé nyomoríthatja. A »Mi a magyar most?« írói — a társadalmi felelősségértetűl áthatva — az új társadalomtudományi nemzedék társadalomrajzi irodalma mellett egy tisztább, erkölcsösebb, európaibb színvonalu Magyarország felépítésén fáradoznak.

Ebből az emelkedett szellemű, szociális felelősségérzetből fakadtak ezek a tanulmányok, amelyek a magyar betegség pontos diagnózisa tudatában, nyitott szemmel látatták a jövőt. Ennek a szellemnek költője, József Attila, tragikus halálával is demonstratív költő — aki alig néhány héttel ezelőtt egy robogó gyorsvonat elé vetette fáradt, fiatal testét — a »Mi a magyar most?« tanulmányait egy jajjengő verssel vezette be. E költemény utolsó sorainak sikolyát, reményeit itt idézzük:

Irodalmi szemle

*»Add! földművest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,*

*hogy mi ne legyünk német gyarmat.
Hadd írjak szépet, jót — nekem
add meg boldogabb énekeim!«*

*

IVAN OLBRACHT:

SUHAJ, A BETYÁR

(Regény — Prager-kiadás
Pozsony 1937)

Néhány év óta, a cseh szellemi munkások, a tudományos kutatók, fokozódó érdeklődéssel figyelik a köztársaság legtávolabbi, etnográfiai és folklore szempontjából is legérdekesebb országrészét, Podkarpatszka Ruszját, vagy ahogy mi nevezük, Kárpátalját. Ösztönösen érzik, hogy ez a darabka közigazgatási terület, amelyen alig nyolcszáz-ezer lélek lakik, a csehszlovák köztársaság államot formáló erejének kísérleti állomása és a társadalomtudományok, a népoktatásnak, a közegészségügynek olyan szüzi munkaterülete, amelyen a cseh szellem tanító mestereinek, Komenszkynek és Masaryknak követői, a maguk hűvös nemzeti s szociális értelmével és népi szellemük együttérzésével, kitűnő gyakorlati munkát végezhetnek. Mi van ebben az országrészben? Végtelen őserdők, kietlen havasok, elszórt szállások, lakelők. A falvak elmaradt rutén népe küzd a természettel, elmaradottságukból eredő egyenlőtlenségük állandó veszedelmeivel: a politikai pártok mandátumot vadászó offenzíváival, a bankok és iparvállalatok kizsákmányoló rendszerével s a titokzatos szurösszemű, hatáncses keleti zsidó korcsmárosokkal. A rusz nép nagy küzdelmének történelmi multja van. Rákóczi Ferenc jobbagyvezére: Esze Tamás, lenygel emigrációjából a vereckei szo-

roson át tér haza és a havasok rúténjei élén csatlakozik a fejedelemshez. A hűbéri társadalom nyomorultjai a fejedelems Szűzmáriás lobogója alatt akartak földhöz jutni, de amikor Rákóczi birtokai előbb a császár, majd a Schönbornok tulajdonába kerülnek, olyan sors, olyan embertelen bánásmód lesz osztályrészük, hogy a további évszázadok sem tudják őket dermedt fatalizmusukból felébreszteni. Itt-ott előfordul, hogy megszöknek, — az ilyeneket megbotozzák, elzálogosítják, vagy haszonbérbe adják. A zálogbatett ember munkaeje, ez volt Kárpátalja évszázados históriájának legjellemzőbbje és a munkácsi uradalmi levéltárban nem egy jobbagyfelkelésről olvastam, amelynek vége karóbahuzás, bilincs. Azelőtt a hatalmas földesur nyomorította meg őket, ma a prágai bankok. A szerencsétlen népet sem a háborúelőtti orosz propaganda, sem a világháboru nem tudta jobb sorsba emelni. De az utóbbi időben elmaradottságuk valami messiási ihletével, papjaik és kevés számú értelmiségük hatása alatt, egy szociális nacionalista fejlődésen mennek át. Pravoszláv hitűkhöz és rutén nemzetükhöz való fanatikus ragaszkodásukban kristályosodik ki ez a nacionalizmus.

A cseh értelmiség, ha egyelőre csupán az általános viszonyok tanulmányozására is, most keresi a közeledést a rutén nép szelleméhez. Bajához, a nyugati demokrácia szociális gondosságában is elhanyagolt kis szláv néptörzshöz, Sűrűn látnak napvilágot olyan tanulmányok, riportok, amelyek a kárpátaljai élet valóságproblémáit figyelik. Ezekben a tanulmányokban a társadalmi valóság az uralkodó elem. Hatáskeresést, a szinezés szentimentalizmusát, ami a cseh társadalmi irodalomban különben is ismeretlen, ezekben a tanulmányokban alig találunk, inkább egy maradéktalanul megmutatózó népi, nemzeti törekvést,

hogy a cseh nemzetépítő erő tartalékául, amely ma már a po-gárságba szivódott fel, az érzelmes szlovák és a fatalista rutén népi réteget nyerte meg.

A kárpátaljai viszonyok tanulmányozásának cseh uttörője, Ivan Olbracht, (családi neve: Kamil Zeman) ez a marxizmus keresztül figyelő regényíró, aki fiatalságától kezdve, minden könyvében a proletariátus sorsát boncolta. Könyvei soha sem alkuvó helyzetjelentések. A bolti leánykából lett cseléd, akiből érdekes fejlődésen át öntudatos munkásszony lesz; az »Anná«-ban egy vakember, aki tragikus féltékenység áldozataként szakad el a szerelemtől és belső, lelki szomjúsága tereli a proletariátus megszerzése felé; »A sötét börtön« — ez az érdekes művészregény — melynek hőse Jesenius, hagyományos nacionalizmus és szocializmus között vergődve ér a világoigár mindent menteni próbáló, öngazoló elgondolásaihoz, Ivan Olbracht jól ismeri Kárpátalját, jobban mint aze. őt és mint ma, bárki más. Vázlatkönyvének: a »Hegyek és századok« s a »Névtelen föld«-nek írásaiban a rutének, zsidók, magyarok, csehek, szlovákok, orosz emigránsok, telepes németek, cigányok keverékéből összetevődött színes népkverék vonul el, amelynek jelene a történelmi folyamat dialektikus igazolása.

Uj regénye, a »Suhaj, a betyár«, — a csehszlovák állam irodalmi nagydíját nyerte — kárpátaljai boldogságainak művészi eredménye. Ott találkozott Suhaj népi legendákat teremtő alakával, a világháború katonaszökevényéből lett betyárral, akit nem fog a golyó és aki elmaradt, tudatlan népe képzeletében ma is úgy él, mint a szlovákok Janosikja, nálunk Rózsa Sándor s a szomszédos ukránoknál Dvobusz Aleksza, akik az urak zsarnokságát megbosszulva, segítettek a szegény népen. Boszorkányok, állítózatokban megjelenő betyárok, az erdő-

széli szomorú furulyaszó, ami Suhaj tragikus históriáját átszövi, mind a népi meseantázia maradványai. Valami titokzatos, színes balladahatás ez, ami erdélyi magyar irodalmunkból is oly dus patakzással szakadt fel. Ezt a mesemotívumot, a nép képzeletében hössé nőtt gyilkoló, rabló Suhajt, az író az elnyomott nép forradalmi vágyává szílesíti. Ez a forradalmi vágy a háború összeomlása után hazatérő katonák fosztogatásaiban, a menekülő hivatalknak és a gyámoltalan zsidók üzleteinek szétrombolásában válik cselekedetté. Később pedig, amikor a magyarok után, a románok, végül pedig a csehek osztagai telepednek a hegyek tövébe, cinkossággá, sunyi kárörömmé csendesedik, melylyel a Suhaj elleni csendőrhadjáratot figyelik. A parasztok élmezői, a zsidók pedig orgazdái Suhajnak, s ahogy a csendőrok tehetetlen dühe s szégyéne nő, úgy jár-kei Suhaj a falvakban, a városokban, felkeresi feleségét, pénzt ad a szegényeknek, s ha itt-ott betér a városba, cédulá: hogy a sörös kancsó alatt, hogy: »itt járt Suhaj Miklós«. Suhaj alakjából közügy lesz, a hivatalokat, a kormányt is foglalkoztatja. Ebben a nagy hajszában nő meg alakja. Sok rokonvonása van a nép hőseivel, a népi figurákkal. Mint a szarvas, ugorja át a hegyeket, a völgyeket, kalyibákban, hegyi kunyhókban lakik, szénakazlakban alszik, tányérka kukoricakásáért százassokkal fizet és csak élete fenntartása, népe segítése kényszeréből rabol.

Ivan Olbracht nagy regényét olvasva, a társadalmi-lélektani szempontok feszültségén is felülkerekedő íróművész alkotó erejében a természettel teljesen összeolvadó nép lélekrajzának melankólikáját látjuk, a szociális irodalomnak azt a formáját, amely a lelki valóság mellett a sors valóságát is mutatja. Ez a sorsvalóság Kárpátalján a ma sem szűnő feudális társadalmi szempontoknak a demokráciába is eljutó

gyökereiben rejlik. Sokféle a nép, különböző a rassz, mások az érdekek. Ebben a tarkaságban az ellentétek egyre feszülnek s a nyugtalanság melankóliájából szövődnek azok a valóságlegendák, amelyeket a felszabadulni akaró vágy a nép képzeletébe épít. Nem hinném, hogy népet, néptörzset irodalommal lehetne felszabadítani és legyen az író még olyan lázadó, a skorbut és a tüdővész áldozatait regénnyel sem lehet jobb élet színvonalára emelni. Ezt az irodalmi képtelenséget, a szépiró meddő küzdelmét Ivan Olbracht a lebélyőzött öntudat viharával vált-

ja meg. A társadalmi valóságot, a gazdasági állapotot beolvasztja a tér és az idő eseményeibe, a helyzetekbe és az emberi lélek minden rezdülését ennek a valóságnak, ennek az állapotnak valóságán át figyeli. Kétségtelenül népi, realista író. Realizmusa lelki eredetű. Embeireit a léleknek és a tudatnak — sokszor a tudatalattinak — az az örök kapcsolata formálja, amelyet az érzések szubjektív és a természet objektív világától eltérni nem lehet.

Kázmér Ernő

Paul de Cruif:

LEGDRÁGÁBB KINCSÜNK

Rózsavölgyi és társa kiadása

Paul de Cruif amerikai orvos. Mint a fordító előszavából megtudjuk, már huszonhat éves korában kinevezték a Michigan egyetemre a bakteriológia nyilvános rendkívüli tanárává. A háború alatt a francia harctéren teljesített szolgálatot, ahol »főként a gáz-gangréna, a lőtt és zúzott sebek legveszélyesebb fertőződésének problémája foglalkoztatta. Tevékeny részt vett a szörnyű kór szérumának tökéletesítésében is. Ő végezte egyébként az első *profilaktikus* befecskendezéseket gáz-gangréna ellen; az amerikai hadsereg ötödik osztályának katonái közül nem is esett egy sem a fertőzés áldozatául, miután valamennyien megkapták a Cruif-féle oltást. Később a párisi Pasteur-Institútnál és a dijoni Központi Orvoslaboratóriumban működött, majd visszatért Amerikába, ahol a Rockefeller Intézet általános kórtani osztályának egyik laboratóriumát vezette. Több könyvet is írt, amelyek a népszerű orvos irodalom terén páratlan sikert értek el.

Paul de Cruif tehát mint orvos és kutató egyaránt szép eredményekkel dicsekedhetett. Legújabb könyvében mégis állandóan és következetesen riporternek nevezi magát és restelkedve emlékezik meg életének arról a korszakáról, amikor »csak« orvos volt. Paul de Cruif kutatásai során egy napon szükségképpen arra a felismerésre jutott, hogy nem a különböző baci-lusok a betegségek voltaképeni kórokozói, hanem a nyomor. Felfedezte az ősbetegséget, ugyszólván valamennyi betegség anyját és életcéljául tűzte ki, hogy leszámoljon vele. Ahogyan ő látja, »csak« orvosnak lenni föltötte kényvelmes állásponrt. Az orvos küldetését megküldetésével összeegyeztethetetlen-alkuvásnak, szolgaságnak, emberi nek érzi és nyílt meghasonlásba jut vele. Lepetzetlen megvételssel beszél azokról az orvosokról, akik megbujnak laboratóriumaik mélyén, görcsöveik és görebeik fölé hajolva és eközben abban az illúzióban ringatóznak, hogy ők az emberiség jótöveí. De hát kit értsünk akkor emberiség alatt? A gazdagokat, akiknek módjukban áll az orvostudomány eredményeit igénybevenni? Csak ezeknek az élete fontos? Az élet és az egészség nélányak kiváltása csupán? Méltó-e az or-

vostudomány küldetéséhez, hogy a gazdagok lakájának tekintse magát és csak őket szolgálja? Nem a legnagyobbfokú lelkiismereti lagymagtaság ez? Mi lesz a nemzettel, az emberiséggel? Hozzájáruljunk ahhoz is, hogy ezek a néhányak jelentsék az emberiséget, míg a többi nem számít? Paul de Cruif nyílt lázadásban tör ki, amikor kimondja, hogy ha a nyomorgó népmilliók élete nem fontos, akkor nem fontos annak a néhány gazdagnak az élete sem, akiknek módjukban áll, hogy magukat gyógykezeltesék. Akkor hagyják az orvosok görcsöveiket és görebeiket és jelentsék ki, hogy az emberiséget pusztító betegségekkel szemben tehetetlenek. Egy kis kolera, pestis, himlő vagy kiütéses tífusz már se nem oszta, se nem szoroz ott, ahol milliók és milliók pusztulnak el évente a nyomor, az egészségtelen lakás és a hiányos táplálkozás következtében. Egyetlen elsőrendű fontosságú orvostudományi feladat van és az sem orvostudományi többé, hanem szociológiai: a nyomor legyőzése. Az orvostudománynak nincs erkölcsi létjogosultsága. Az orvostudomány a pénz prostituáltja.

E pontban Paul de Cruif választaton találja magát és egy pillanattig sem habozik: faképnél hagyja az orvost és felcsap szociológusnak. Felfedezi a nyomort, amelyről, mint ő maga bevallja, eddig halvány sejtelmő sem volt és hamisítatlan amerikai naivitással fog hozzá, hogy kiírta a föld színéről. Bemutatja az Egyesült Államok nyomortanyáit, adatokat gyűjt, statisztikákat dolgoz fel, beadványokat szerkeszt, buzdít, szervez, lármázik, szónokol és — káromkodik. A próféták és világmegváltók láza kapja el. Különösen a nyomorgó gyermekek, a nerzet jövőjének, »legdrágább kincsének« sorsa a szívügye. Látnia kell, hogy a gyermekek azért pusztulnak el milliószámra, mert az u. n. »rejtett éhség«, a fejlődés szem-

pontjából annyira fontos vitaminok hiánya sorvasztja őket és töri meg ellenálló erejüket a pusztító betegségekkel szemben, a többiek között nevezetesen azért, mert nem kapnak elég tejet. Tejt! Ez Paul de Cruif világtorradalmának vezér-jelszava. A nemzet kincse nem kap elegendő tejet. Statisztikák alapján kimutatja, hogy Amerikának éppen tízszerannyi tejet, azonkívül vaját, gyümölcsöt és minden egyebet kellene termelnie, mint amennyit termel, ahhoz, hogy fedezze a tényleges szükségletet és itt azután végkép cserbenhagyja a türelme.

Amerikában ugyanis egy hivatalos közgazdasági program kimondja, hogy a farmerek életszínvonala és vásárlóereje azért csökkent, mert több tejet, vaját, gyümölcsöt, húst és gabonát termelnek, mint amennyi a tényleges szükséglet. A túltermelés az árak nagymérvű lemorzsolódását vonta maga után, ami természetszerűleg kihatott az ipari termelésre is és végül mint általános jellegű gazdasági válság nyilvánult meg. Amerika vezető gazdasági szakértői úgy okoskodtak, hogy ha a farmerek termelése a tényleges szükséglethez alkalmazkodnék, tehát nem lenne túltermelés, az árak emelkednének, a farmerek vásárló-ereje megnövekednék, aminek következtében az ipari termelés is fokozódna s a két legfőbb közgazdasági tényező, a földművelés és az ipari termelés egészséges kölcsönhatásba jutna egymással. Ezért a farmerek termelését rendelti uton szabályozták, illetőleg kötelezték őket arra, hogy bizonyos számu földterületet parlagon hagyjanak, amiért némi kárpótlásban részesítették őket. Paul de Cruif a rendelettel nyíltan szembeszáll és azt az elképzelhető legnagyobb ostobaságnak minősíti. Hol itt a túltermelés? Hiszen ő kimutatta, hogy ha a termelést a tízszeresére emelnék, akkor sem fedezné a tényleges szükségletet...

Első pillanatra nyilvánvaló, hogy a nagy per a »tényleges szükséglet« fogalma körül folyik. Paul de Cruif az élettani szükségletet tekinti a tényleges szükséglet kizárólagos mértékének. Képtelen megérteni, hogy miért kelljen millióknak és millióknak nélkülözniök, holott a föld oly gazdag javakban és a legkevésbé hajlandó hozzájárulni ahhoz, hogy a tömegek jóléte a mindenkori gazdasági élet alakulásának, ugyyszólván a tözsde árhullámzásának függvénye legyen. Ezzel szemben a közgazdasági szakértők a tényleges vásárló-erőt tekintik a tényleges szükséglet alapjának és ehhez kívánnak alkalmazkodni, úgy okoskodva, hogy a termelés és a fogyasztás szerves kölcsönhatásban állanak egymással s a termelés alapja: a fogyasztás. Itt esik azután bele Paul de Cruif a világmegváltók és az örökmozgó gép fanatikussainak jellemző ergyoldalúságába és áll elő a maga »világmegváltó« eszmével: neki vannak »fogyasztói«. Igaz, pénzük nincs, de van korgó gyomruk és didergő testük. Tessék csak termelni korlátlan mennyiségben, a fogyasztás terén nem fog fennakadás bekövetkezni...

A diagnózis, amelyet Paul de Cruif a legpusztítóbb népbetegségről, a nyomorról felállított, pontos és helytálló, de a recept, amelyet orvoslásra felirt, hajtófát sem ér. Paul de Cruif távollról sem bizonyult olyan kitünő szociológusnak, mint amilyen kitünő orvos. Ha a nagybeteg közgazdaságot ezzel az orvossággal kurálnák, három napon belül bizvást felfordulna tőle. Aligha szorul külön bizonyításra, hogy a tényleges szükséglet megállapításánál nem a ténylegesen korgó gyomrokat kell alapul venni, mert hiszen ha a termelési válságot pusztán az a tény idézné elő, hogy nincs senki, aki a termelt javakat elfogyassza... Paul de Cruif elemi fogyatkozása az, hogy nincs tisztában a közgazdasági fogalmakkal.

Ahhoz, hogy valaki a gazdasági élethez mint fogyasztó számításba jöhessen, aligha elég az, hogy az illetőnek gyomra van, vagy hogy fogyasztani tud. Fogyasztó az, aki *vásárolni* tud. Nem a tömegek fogyasztó, hanem a tömegek vásárló ereje a termelés folytonosságának alapja. Hogy ezen a téren sok a ténnivaló, az kétségtelen. De viszont kétségtelen az is, hogy Paul de Cruif a legtávolabbról sem találta fején a szöveget, amikor előállt ezzel az ötlettel. Senki sem fog pusztán azért termelni, mert vannak, akik a termelt javakat elfogyasztani hajlandók, hanem azért, hogy kapjon is valamit termelt javai, illetve fáradozásai ellenértékeképpen. Hogy Paul de Cruif efféle csekélységekben egyáltalán nem akad fenn, ez nyilván annak a jele, hogy talált egy hátsó ajtót, amelyen az egész kérdés-komplexumot levezethetőnek véli. Még nem mondja ki, hogy mi az, de célzásaiából arra kell következtetnünk, hogy a kommunizmusra gondol.

Kisbéry János

ERNEST HEMINGWAY:

KÜLÖNÖS TÁRSASÁG

(Regény — „Pantheon“, Budapest.)

A világháború után feltűnt fiatal amerikai írók közül sokáig övé volt a kirobbanó siker és ma is, úgy vélik, hogy az élet céltalanságának írója, úgy, ahogy a háború előtt volt az orosz Arcubasev a nihilé. Nézzük mélyebbről ezt a paradoxonnak tetsző hasonlatot és rájövünk arra, hogy ez nem is olyan szeszélyes rátalálás. A »Szanyin« a századeleji orosz forradalmároknak, az idealizmus és a regényesség között őrlődő szellemi munkásoknak volt nagy regénye, hőse pedig a sokat fecsegők típusa, a forradalom sikertelenségéből kiábrándulva, Fi-

lozfiát csinált abból, hogy tulajdonképpen nincs is miért élni Ernest Hemingway, egy amerikai kisvárosból lett újságíróvá és mint az Unió katonája, résztvett a világháborúban. Az olasz harctéren volt és a »Bucus a fegyverektől« című (»Farewell to Arms«) regényében egy egészségügyi tiszt és egy ápolónő szerelmén át a háboru borzalmaait végigkíséri. A háborus regények emberi állásfoglalását azonban óvatosan kikerüli. Passzív pszichológiába burkolózik. A nagy regényben, mint valami összegabalyodott hangyabolyban, sodródik az író és a borzalomtól megmérgezett levegővel, a szellemre és a testre egyformán ránehezedő, megdöbbentő környezettel érezteti a háborút. Az embert írja, a háborufeltartóztatlan káoszától hurcolt, reménytelen embert, aki mégis valami vad, egészséges, öntudatos amerikai bravúrral lép ki a vérözönből, hogy magával vigye annak a szép, romantikusan tiszta szerelemnek emlékét, amelvért katonaszökevény is volt. Félreérthetetlen ebben a regényben, hogy a regényhős nem akart többé háborus hős lenni és a háboru túlméretezett hatásában is, csak azokat az apró eseményeket látta meg, ahol a színjáték apró figurái embereként maradhattak.

A háboru befejeztével az író Párisba költözik. Ott írja azokat a vakmerő, sokszor szinte retusálatlan fényképek sorozatára emlékeztető utikönyveit, csavargásai lángrólán színes vázlatait, amelyekben a kontinensen lézengő amerikaiaknak, angoloknak, alkohol és szerelmi mámorba feleltkező életcsömörét írja. Legújabb könyve, a »Különös társaság«, a spanyolországi kisvárosok bikaviadálainak napjaiban, turisták és matadorok, templomi bucsusok és lerészegedő parasztok forgatagában pereg le. Szuggesztív hatása kép-

sorozataiba — montparnassei kávéházak, párisi külvárosi lebuajok, montmartrei pezsgős lokálok, maid napsütéses, kis spanyol városkák terei, sok sport és mindig, szüntelen sok, sok alkohol — valahogy a Dos Passos modorára emlékeztető közvetlenségével vonzza az olvasót. Emberek jönnek és mennek, isznak és szeretkeznek, fülünkbe zugatják a tavaszi Páris részegségét, a felejthetetlen hainalok szépségét, spanyol reggelek szagát — ha verset írna, sem énekelhetné szebben a Luxembourg-park virágzó gesztenyefáit, a zajos buvárokat — és sokszor, olvasóának kell megtalálni az összefüggéseket egyes alakjai között. Italos mámorokat, tehetetlen szeretkezésüket Páris szinkévéi és a bikaviadaloak követő éjjeli mámorok tüzrakétái, a részeg baszkok értelmetlen ordításai kísérik. Életük összefüggő környezetük életével, nem tudnak sem egymástól, sem a környezettől függetlenül élni, zaklattalanul összeölekezni. Sokszor olyanok, mint a hárszínház apró figurái, akiket a Mester boszorkányosan ügyes keze mozgat.

A »Különös társaság« tagjai: egy igazi angol lady, két író, egy zsidó boxbainok és író és egy idült alkoholista s mialatt ennek a különös társaságnak különösnök, nem mindennapiaknak látszó cselekedetei lezajlanak előttünk, valószínűságon, pontosan látjuk, hogy sem bennük, sem cselekedeteikben tulajdonképpen alig van valami rendkívüli. A rendkívüli maga az író, akinek szabadszájúságában, mámorában, mindenem felülkerekedő kifejező erejében oly új érték van, hogy hatása, sikere sokáig marandó lesz. A regényt Németh Andor fordította. Munkája nem a fordítás technikáján csiszolt átültetés, hanem az íróval egyenértékű, veleléző költő tiszta hangulata.

NIKOL AJ BOGDANOV:

AZ ELSŐ LEÁNY

(Regény — Prager-kiadás, Pozsony)

A család és a társadalom évezredek intézményei, korlátjai és rendje közepette áll a gyermek, az önző ösztöneivel, tudatlanságával, rendezetlen benyomásaival felszédülő ifju. Az a rövid, pár év, mlalatt fiatal emberre cseperedik, olyan hatalmas fejlődési folyamat, amelyhez az emberiségnek évtizedekre volt szüksége. A családdal és a társadalommal szembeni zavarához a tudatos becsúgyyából kialakult személyes autoritása elleni támadásokra való felkészültséghez, a mai ifju szociális zavarokat is kap. A polgári kulturának egyik legveszedelmesebb hanyatlási tünete, hogy az anya köldökzsínórjától eltépett gyermek, hazardőr reménytelenségében, a társadalmát építő, konzerváló munkától is elszakad.

Hanyatló, polgári korunk gyermekpszihológusai, a gyermeki lélek rejtelmeit a gyermeki élet nemi jelenségeivel, a születéstől a kamaszkorig felvonuló nemi megnyilvánulásokkal magyarázzák. Az írók, akik az ifjuság veszedelmeivel, lelki válságaival, életproblémáival foglalkoznak, André Gide »Korai rendetlenség«-étől, Hermann Hesse »Demian«-ján át, Bruckner »Krankheit der Jugend«-jéig, Ernst Glaser »902«-jéig, Werfel »Abiturientag«-jáig és Márai Sándor »Zendülők«-jéig, tulajdonképpen ezekből a freudi érzelmi akcentusokból fakadó életelményekből adják korunk ifjusága irodalmi dokumentumait.

Az új orosz irodalomnak is nagy témája a gyermek, de míg a polgári Európa irodalma, a család és a társadalom zavaival szembeálló ifju harcát figyeli, addig az új oroszok a nyomaikban haladó, európai szociálforradalmi irodalom, már a forradalom eszmevilágába

érő szociális gyermek értelme és értéke után kutat. Az új orosz irodalom, a szociális szervezés etikájának és technikájának új társadalmat alakító erejét a gyermekkel, az ifjuval akarja bizonyítani és innen van az, hogy ezek az irodalmi művek olyan exotikus különlegességgel hatnak, mintha valami ismeretlen emberfajta kialakulásáról akarnának tudósítani. Ilyen regény volt Nikolaj Ognjev »Kostya Rjabcev« naplója, amely egy tizenöt éves fju izgalmas, érdekes feljegyzéseiben a szovjetiskola és a szovjetnevelés különböző szervezeteiről, az orosz ifjunak a családhoz való helyzetéről és a nemi kérdésekkel szembeni gondolatairól adott érdekes képet, de a felnövő ifju tudatos forradalmiasságát hangsúlyozó akcentusaiból is kiérezzük azt a romantizmust, ami, ugy látszik, minden idők orosz irodalmának eltérhetetlen veletsendülése.

Ennek az iskolanaplónak valóságos kiegészítője a most magyarul is megjelent »Az első leány«, egy eddig ismeretlen nevű írónak, Nikolaj Bogdanov-nak regénye. Figyelemreméltó és értékes ez a találkozás ezzel a szovjetorosz íróval, aki egy orosz falu és egy orosz kisváros ifjusági szervezeteinek életébe világít a vitákat, harcaikat, a kis komszomolban forrongó eszméket egy vetíti elénk, mint a múlt század orosz írói, akik a cárizmus ellen küzdő ifjuság földalatti munkáiról megható elbeszéléseket írtak. Nikolaj Bogdanovot, akinek ötödös érzéke és mesterségének jó irodalmi eleme van, ebbe az ugyancsak romantikusan induó regénybe a mai polgári irodalom legjelentősebb kérdését, a sexualitást kapcsolja és egy kedves, okos, ideálisan tökéletesnek látszó leányka rövid életén át bizonyítja, hogy a korlátlan szabadságban és az emberj méltóságban annyira bizó, felszabaduló új orosz nő az új helyzetben is elveszhet és sexualis cikké válhat.

Nem bizonyít sem többet és sem kevesebbet ez a kiforrott művészettel és töretlen emberi becsületességgel író orosz, mint azt, hogy az évszázadok természetes fejlődését átugrani készülő orosz nő lelkében még ott van a trojka, az Onyegin és a végtelen orosz táj megfoghatatlan szépsége s az öt-éves terv hiába írta elő a nőnek az építő munkába való intenzívebb bekapcsolását, a kis Szánva mégis testvére annak a »jeune fille russe«-nak, akiről Claude Anet írt édeskés regényt és annak a reménytelen nemzedéknek, amelyből

a századeleji orosz regényírók nihilista női alakjai kerültek ki. Az új kor lendületébe és a minden eddigi világformát átalakító eszmék áradatába került drága, kis harcos Szányán kérlelhetetlen végzettségűvel be is teljesedik a tragédia és az ifjú-sejtek társaságából, a közösség érzésének, a pioníreltetnek ebből az új világ építésére hivatott szervezeteiből valami bátor, tiszta szólammal szabadul fel a mi világunk és a mi társadalmi életünk mai szilárd alapja: a család örök formája.

Kázmér Ernő

STÄDLER AURÉL VERSEI

Nem akadályozhatjuk meg, hogy valaki ki ne adja verseit. Még kevésbé, hogy ne foglal-kozzék versírással. Tudjuk, hogy ez is lelki szükséglet. Sokan szerencsétlenek lennének, ha ettől a kedvteléstől is megfosztaná őket. De nálunk mégsem közömbös egy-egy gyöngye verseskötet megjelenése. Nem közömbös pedig azért, mert a minőségileg gyöngye, rátukmált könyv még jobban elidegeníti az amugysem lelkesedő közönséget az irodalom pártolásától. Ha aztán érdemesebb tollforgató jelentkezik, alig akad valaki, aki könyvét megveszi.

Städler pár év alatt már harmadszor kísérletezik verski-

adással. Korábbi kritikámban már rámutattam arra, hogy nem igazi költő. Ehhez kevés újat tehetek hozzá. Talán csak annyit, hogy közben megtanult verset írni. Igaz, hogy költeményei ezzel sem lettek jobbak, értékesebbek. Most sincs bennük egyéni szín, mástól való különbözőség.

Städler Aurélnak, az embernek minden tiszteletünket megadjuk, de költővé nem avathatjuk. Számunkra nem több nagyon szorgalmas és igyekvő tanulónál. Vagy még inkább egy lezárult epigon-kor megkésített epigonjánál.

Szirmai Károly

Jelentés a „Kalangya“ szerb-horvát nyelvű novellapályázatáról

A *«Kalangya»* szerkesztőségéhez beérkezett és a bírálólat céljából nekünk átadott öt novellában, általában rokonszenves, jó emberi indulatokat, a szerb-magyar nép egymásmelletti életéből, közös élményeiből fakadó és szívvvel meglátott epizódok érzelmes-ségét kaptuk. Mind az öt novella tárgyköre, érdeklődése alkalmas lett volna arra, hogy azokban azok a nemes intenciók, amelyeket a pályázat nagylelkű kiírója szolgálni kívánt, kifejezésre jussanak s a két szomszédnép egymáshoz közeledésének szükséges utját jobban egyengesse.

Mély sajnálattal láttuk azonban, hogy a novellák, irodalmi eszközeikben, megírásukban, művészi szándékukban alulmaradtak annak a várákozásnak, amelytől egy komoly és tiszta irodalmi célokat szolgáló irodalmi folyóirat nem távolodhatik el. A novellák konstrukciója gyenge, központi eseményük szétfolyó és stílusuk sem tudja fokozni azt a némi hatást, ami a jó emberi szándékból itt-ott kioldódik.

Az egyes munkák felsorolását itt adjuk:

1. *»Mi smo ljudi«.*

Elgondolásában, stílusában naiv, eseményében erőszakolt, minden kompozíció nélküli gyenge írás.

2. *»Zarobljenik«.*

Gyenge megírásából kiütköző jó érzéseit, figyelemreméltó emberiségét, hatástalan érzelgősségbe fojtja. Invenciója nincs és alakjai lélektani rajzát általános emberi vonásokkal huzza meg. Nincs eredeti meglátása.

Jelentés a »Kalangya« szerb-horvát nyelvű novellapályázatáról

3. »Dva ranjenika«.

A stílus már rokonszenvesebb, olvashatóbb, azonban a téma erőszakolt és minden eredetiség nélküli. A béna szerb sebesült s a vak magyar katona találkozását, a két *félemlernek* egy egész emberré válásából a jószándéku író, ha egyéni megfigyelésekkel dolgozik, jobbat is adhatott volna. Így inkább anekdota, aminek csak emberisége ad némi értéket.

4. »Nedovršeno pismo«.

Egyszerűen, itt-ott biztosabb készséggel, szinesebb, erőteljesebb szerb nyelven megírt novella, amelynek meséje igaz átélés lehet. A méla, szomorú hadifogoly magyar orvos és a háborualatti szerb kisvároska kórházának rajza, a tifuszi járvány, mind jó meglátásra vall, de mindezt az író nyersen adja. Nem kapcsolódik abba az általánosabb, mélyebb problémába, amit a pályázat kitűzött és ami itt-ott mégis a problémára utalna — mint pl. a tifuszban elpusztuló orvos meghatóan emberi temetése, — azt érzélgősségbe mártja. Mégis rokonszenves novella, mert az átélésből őszinte emberség fakadt.

5. »Bilo je mnogo drugova«.

Kolostorban nevelkedő szerb-magyar gyermekek háborualatti lelki krízisének ügyesen elgondolt, jól felvázolt rajza. Megírásában több a biztonság, a rutin, mint az előzőekében. Kár, hogy az író a novella jó elemeit nem tudja kerek egészszé formálni s a gyenge kompozícióval küzdő felépítés darabosságát sem tudja leplezni, mert szívesen ajánlottuk volna közlésre.

Megállapítjuk, hogy mind az öt novella írója átérezte a pályázat elgondolását és megkísérelték, hogy a lélek vívódó krízisében át mutassanak jobb emberi hitre, humanizmusra. S ha a szerkesztőségnek azt ajánljuk, hogy a novellapályázat harmadik díját, az 500 dinárt ennek a humánumnak elismeréséül ossza meg a 4. és 5. novella írói között, akkor tulajdonképpen a magunk részéről is jutalmazni kívántuk azt a jó szándékot, ami a novellák mindegyikében fellelhető.

A kiadatlan első és második díj összegét összesen Din. 2500.—,

Jelentés a »Kalangya« szerb-horvát nyelvű novellapályázatáról

feltéve, ha a pályázat adományozója ebbe beleegyezik — ajánljuk, csatolják a regénypályázat díjához és a kívánatos siker érdekében hosszabbítsa meg a »Kalangya« igen tisztelt Szerkesztősége a regény beküldési határidejét 1938. szeptember 30-ig.

Beograd, 1938. február 10.

A PEN-CLUB megbízásából az »Udruženje nezavisnih književnika« megbízásából

Todor Manojlović s. k.

Sime Pandurović s. k.

A »Kalangya« szerkesztősége
megbízásából

Kázmér Ernő

A Kalangya szerkesztősége magáévá tette a bírálóbizottság fenti javaslatát, s az 500 dináros harmadik díjat kétfelé osztva kiadta.

Jutalomban részesültek:

dr. Velimirović Milutin, Jagodina, a 4. novella írója,

Mamužić Mihajlo, Rača Kragujevačka, az 5. novella írója.

A szerkesztőség egyidejűleg közbenjárt Schwarz Jenő vezérigazgatónál, a pályadíjak adományozójánál, a szerb-horvát regény-pályázati díj felemelése ügyében. Ennek folytán közzhírré teszi, hogy a pályázatkiíró az eredetileg 7000 dináros regénydíjat 9500 dinárra emeli fel, melyből az első díj: 6500 dinár, a második: 3000.

A meghosszabbított pályázati határidő: 1939 január 31.

A KALANGYA IRODALMI PÁLYÁZATA

A Kalangya 1937. májusi számában meghirdetett, a jugoszláv és magyar nép szellemi közeledésén munkáló novellapályázatra az 1937. november 1-éig meghosszabbított határidőig 31 magyar pályamunka érkezett be, melyekből kettőt a döntés előtt visszavontak.

A pályamunkák közül a bírálóbizottság tizennégyet a feltételektől való eltérés miatt nem vehetett figyelembe.

A beérkezett pályamunkákat ez évi január hó 30-án négytagú bírálóbizottság vizsgálta meg. A bizottság tagjai Draskóczy Ede, Hacker Ervin, Radó Imre és Szirmai Károly voltak.

A BIRÁLÓBIZOTTSÁG JELENTÉSE

A pályázat nem hozta meg a várt eredményt. A számottevő írók nagyrésze láthatólag egyáltalán nem szerepelt írásaival, s így a beérkezett anyag jóval gyöngébb volt a szokásosnál. A bírálat alá kerülő pályázók a magas szempontu, művészi megoldás helyett a kényelmesebbet: a kompromisszumosat választották. A közeledés szellemét a ríktő irányzatossággal összetévesztő elbeszéléseket — néhány kivételével — a belső élmény hiánya, ötiet-szegénység, henye megmunkálás és művészietlen stílus jellemzi. Nagyítás nélkül állíthatjuk, hogy a beérkezett pályaművek legnagyobb része nem éri el a vajdasági magyar írás színvonalát.

A viszonyainkhoz képest elég nagy anyagból mindössze két elbeszélést találtunk közlésre alkalmasnak. Ezek:

1. *Melódiák (Testvériség)* — sablonos indítása ellenére is érdemes írás. Jól szerkesztett arányosan tartott, költőien vitt folt-talan nyelvezetű, kivételes tárgyválasztásu, magas emberséggel átitott s a többi közül messze kiemelkedő pályamű.

2. *Kézfogás a csillogó kirakatok előtt* (Magyarul) — Az előbbinél novellisztikusabban sodrott, de a klasszikus novellától éppugy távolálló írás, enyhe humorral, derűs hangulatképpel, sikerült környezetrajzzal s eléggé életesen ábrázolt alakokkal. A különben kisigényű kisvárosi történet néhol tullép a forma határain, de egyébként közölhetőnek ítéljük

Kétségtelen tehetség jeleit találjuk a következő pályaművekben:

1. *Török dtok* — Érdekes tárgy, de csakis tárgyáért fontos. különben regénybe kívánczó, véletlenül fejtelt írás, regisztráló stílusban.

A »Kalongya« irodalmi pályázata

2. *Sorsársak* — Szerencsétlen tárgyválasztásánál fogva már indításában elnyomított, erőszakoltan szociális történet.

3. *Etel* — Kétségtelenül tehetséggel indított, de utóbb megfakuló s kiszáradó történet.

4. *Mikor a határok összeomlanak* — Egy magyar hadifogoly tengődése a Mackensen hadsereg által nyomott, menekülő, szerb katonák között, naivan bontott párbeszédekkel, erősen iszapos nyelvvel, teljesen valószínűtlen befejezéssel, de sok mélyen rokonszenves emberi vonással s az Albánia felé irányuló éhező és diergő vándorlás nagyszerű fájdalmu megírásával.

5. *Órabér* — Alig pihegő tehetséggel elmondott szociális történet, melynek semmi köze a pályázat tulajdonképpeni céljához.

Kötelességszerűen felsoroljuk a többi pályaművet is, ezek azonban mértéken alul maradtak.

1. *Szeressük egymást* — Érdekes elgondolása, de naivan megírt történet.

2. *Ismerellen hősök* — Az igyekezet szépsége nemessége a tehetségtelenség tollából csurgatott meséve.

3. *Adjátok meg mindenkinek a magáét* — Itt is az ember és szándéka tisztelretreméltó, írása nem üti meg a mértéket.

4. *A főnök ur* — Tulcsordult szeretetből és lelkesedésből megírt elbeszélés, de más erénye nincs.

5. *Vihar után* — Véletlenül feileesztett, összeházasítási történet.

6. *A sellő csókja*. — Az író magas péidakép után rugaszkodott, de mint Gorkij kigyója, hiába kívánczozott a sas utjára. A történet szertelenkedés, s inkább az attitűdért s a dagályos stílusért íródott.

7. *Az új otthon* — Herceg Ferenc rég megírta, követői elszaggatták, az idő lomtárba hajította. Kár volt előszedni, összeenyvezni s jugoszláv színekkel átmázolni ezt az azelőtt sem igaz történetet, melyet Herceg Ferenc se vállalna többé.

A BIRÁLÓBIZOTTSÁG DÖNTÉSE

Az 1500 dináros első díjra egyik pályaművet sem tartottuk érdemesnek.

Az 1000 dináros második díjat a *Melodiák* c. (»Testvériség« jeligéjű) pályaműnek íteltük oda.

A *Kézfogás a csillogó kirakatok előtt* (»Magyarul« jeligéjű) pályamunkát dicséretben részesítettük s 300 dináros jutalomra ajánlottuk.

A JELIGÉS LEVELEK FELBONTÁSA

A bírálóbizottság döntése után a közlésre érdemesnek tált elbeszélések jeligés leveleinek felbontására került a sor.

A *Melódták* c. pályamű írója: *P. Teszéri Elma* vrsæci lakós, kinek írásaival eddig még sehol sem találkoztunk.

A *Kézírogás a csillogó kirakatok előtt* c. elbeszélést a *Napló* hasábjairól is ismert *Sas György* páncsevői lakós írta.

Döntésünket közöltük Schwarz Jenő vezérigazgatóval, akinek magasszemponthu és nemeslelkü elhatározása a pályázatot lehetővé tette.

Sztári Becsej, 1938. január hó 30.

Draskóczy Ede

Hacker Ervin

Radó Imre

Szirmai Károly

A KALANGYA HIREI

A Sztáribecseji Népkör új ezüstkoszorusa.

Mint ismeretes, a Száribecseji Népkör a jugoszláviai magyar irodalom és kultura érdemes munkásait ezüstkoszorúval tünteti ki. Az első ezüstkoszorut Szirmai Károly kapta 1936-ban. A másodikat e hó 12-én osztották ki, méltó ünnepély keretében, s ez alkalommal Cziráky Imre, a kiváló elbeszélő és fáradhatatlan kultur-munkás volt a kitüntetett. A kivételes eseményre jövő számunkban még visszatérünk.

Négy jugoszláviai író megjutalmazása.

Schwarz Jenő vezérigazgató, a jugoszláv—magyar szellemi közeledés és együttműködés propagálója, s az irodalom áldozatkész pártolója, a Kalangya szerkesztőségének javaslatára

Kristály Istvánt,
Börcsök Erzsébetet,
Kisbéry Jánost és

Laták Istvánt személyenként 500 dináros jutalomban részesítette.

Jankulov Vladiszláv noviszádi püspökhelyettes Madách-fordításának kiadása.

E rovat vezetője annak idején megemlékezett arról a nagyszerű munkáról, amit Jankulov Vladiszláv végzett, midőn lefordította Madáchnak *Az ember tragédiája* c. művét. A Kalangya szerkesztősége e húségben, erőben, tömörségben és költőiségben kiváló teljesítményt azzal akarja viszonzni, hogy karácsony táján — lelkes magyar ember áldozatkészségével — s a műhöz méltó kiállításban, kiadja a fordítást.

1938. Február

KALANGYA

2. Szám

Odgovorni urednik : — Felelős szerkesztő: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik :
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štamps Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar